

**Міністерство освіти і науки України
Луцький національний технічний університет
Факультет цифрових, освітніх та соціальних технологій
Кафедра соціогуманітарних технологій**

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ЗА СТУПЕНЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ «МАГІСТР»**

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ
НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ
ПОТРЕБАМИ**

Спеціальність 011 «Освітні, педагогічні науки»
Освітньо-професійна програма «Освітні, педагогічні науки
(Інклюзивна освіта)»

Виконав: здобувач вищої освіти
групи ОПНм-21
Зима-Клекоць Дмитро Анатолійович

Керівник:
к. психол. н., доцент
Савчук Надія Антонівна

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту
«___» _____ 2025 р.
Гарант освітньо-професійної
програми:
к. пед. н., доцент
Потапюк Лілія Миколаївна

Луцьк – 2025 року

АНОТАЦІЯ

Зима-Клекоць Д.А. Педагогічні умови формування мотивації навчання дітей з особливими освітніми потребами. Рукопис.

Кваліфікаційна робота магістра ОПП «Освітні, педагогічні науки (Інклюзивна освіта)» спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки». Луцький національний технічний університет. Луцьк, 2025.

Кваліфікаційна робота магістра складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

У роботі досліджено: у першому розділі розкриті теоретичні засади формування мотивації навчання дітей з особливими освітніми потребами: визначено зміст поняття мотивації навчання та її значення в педагогічному процесі; охарактеризовані особливості навчальної мотивації дітей з ООП; виділені психолого-педагогічні підходи до формування мотивації навчання в інклюзивному освітньому середовищі.

У другому розділі визначені педагогічні умови та технологія формування мотивації навчання дітей з ООП: досліджені педагогічні умови формування мотивації навчання дітей з особливими освітніми потребами; розроблені методичні рекомендації щодо впровадження педагогічних умов в освітнє інклюзивне середовище.

Ключові слова: *мотивація навчання, педагогічні умови, дітей з особливими освітніми потребами, технологія, мотиваційний компонент, мотиви навчальної діяльності, чинники формування мотивації.*

ANNOTATION

Zima-Klekots D. Pedagogical Conditions for the Formation of Learning Motivation of Children with Cpecial Educational Needs. Manuscript.

Qualification work of the master of OPP "Educational, pedagogical sciences (Inclusive education)" specialty 011 "Educational, pedagogical sciences". Lutsk National Technical University. Lutsk, 2025.

The qualification work of the master consists of an introduction, two sections, conclusions, a list of used sources, and appendices.

The work explores: in the first section, the theoretical principles of the formation of learning motivation in children with special educational needs are revealed: the content of the concept of learning motivation and its significance in the pedagogical process are defined; the features of the learning motivation of children with special educational needs are characterized; psychological and pedagogical approaches to the formation of learning motivation in an inclusive educational environment are highlighted.

In the second section, the pedagogical conditions and technology for the formation of learning motivation in children with special educational needs are defined: the pedagogical conditions for the formation of learning motivation in children with special educational needs are investigated; methodological recommendations for the implementation of pedagogical conditions in an inclusive educational environment are developed.

Keywords: learning motivation, pedagogical conditions, children with special educational needs, technology, motivational component, motives of educational activity, factors for the formation of motivation.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ	10
1.1. Поняття мотивації навчання та її значення в педагогічному процесі	10
1.2. Особливості навчальної мотивації дітей з особливими освітніми потребами	19
1.3. Психолого-педагогічні підходи до формування мотивації навчання в інклюзивному освітньому середовищі	29
РОЗДІЛ 2. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ТА ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ	35
2.1. Дослідження педагогічних умов формування мотивації навчання дітей з особливими освітніми потребами	35
2.2. Методичні рекомендації щодо впровадження педагогічних умов формування мотивації навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивне освітнє середовище	46
ВИСНОВКИ	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	57
ДОДАТКИ	60

ВСТУП

Сучасна система освіти України перебуває на етапі активного розвитку інклюзивного підходу, впровадження інклюзивних практик, спрямованих на забезпечення рівного доступу до якісної освіти всім дітям, незалежно від їхніх індивідуальних потреб, особливостей розвитку та функціональних можливостей.

В умовах інклюзивного навчання одним із ключових завдань педагогів є формування позитивної мотивації до навчання у дітей з особливими освітніми потребами (ООП), адже саме мотиваційна сфера визначає ставлення учня до навчальної діяльності, його активність, наполегливість і віру у власні можливості.

Проблема мотивації навчання дітей з ООП має міждисциплінарний характер і охоплює психологічні, педагогічні, соціальні та корекційні аспекти. Дослідники (Г. Костюк, В. Бондар, А. Колупаєва, І. Демченко, О. Таранченко та ін.) наголошують, що формування навчальної мотивації є результатом взаємодії особистісних чинників та цілеспрямованого педагогічного впливу. Для дітей з ООП особливого значення набуває створення спеціально організованих педагогічних умов, які враховують їхні пізнавальні, емоційно-вольові та комунікативні особливості. Сучасні праці показують, що нові педагогічні технології (зокрема інтерактивні методи, робота в мережевому середовищі та диференційовані мотиваційні практики) дають помітний позитивний ефект на мотивацію дітей з ООП, але потребують подальшої систематизації й адаптації до реалій української інклюзивної освіти. Попередні дослідження виявляють як теоретичні напрацювання, так і прикладні рекомендації, проте відсутня єдина узагальнена модель педагогічних умов, яка б інтегрувала психолого-педагогічні, методичні та організаційні компоненти з урахуванням типових нозологій і ресурсних можливостей закладів освіти.

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю підвищення ефективності навчання дітей з особливими освітніми потребами через формування у них внутрішньої мотивації до пізнавальної діяльності, подолання

пасивності, невпевненості, зниженого рівня самооцінки. У сучасній практиці інклюзивної освіти спостерігається дефіцит ефективних педагогічних технологій, спрямованих саме на мотиваційний розвиток дитини з ООП, що потребує наукового обґрунтування педагогічних умов цього процесу.

Об'єкт дослідження – процес формування мотивації навчання дітей з особливими освітніми потребами.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування мотивації навчання дітей з ООП у закладах освіти.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та дослідити ефективність впровадження педагогічних умов формування мотивації навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивне освітнє середовище.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати науково-теоретичні основи проблеми формування навчальної мотивації.
2. Дослідити особливості мотиваційної сфери дітей з ООП.
3. Визначити педагогічні умови та технологію, що сприяють формуванню позитивної мотивації до навчання.
4. Розробити методичні рекомендації щодо впровадження педагогічних умов в інклюзивне освітнє середовище.

Методи дослідження: теоретичні (аналіз, синтез, узагальнення, моделювання), емпіричні (спостереження, анкетування, тестування, педагогічний експеримент), статистичні (кількісний і якісний аналіз результатів).

Наукова новизна полягає у тому, що уточнено зміст поняття «мотивація навчання дітей з особливими освітніми потребами», систематизовано особливості формування навчальної мотивації дітей з різними категоріями особливих освітніх потреб з позицій сучасної інклюзивної педагогіки, узагальнено та структуровано психолого-педагогічні підходи до формування мотивації навчання з визначенням їх мотиваційного потенціалу в роботі з дітьми з ООП, визначено й обґрунтовано сукупність педагогічних умов формування

мотивації навчання дітей з ООП, розроблено технологію реалізації педагогічних умов формування навчальної мотивації дітей з ООП, запропоновано методичні рекомендації щодо впровадження педагогічних умов формування мотивації навчання дітей з ООП в інклюзивне освітнє середовище.

Практичне значення дослідження полягає в можливості використання отриманих результатів у реальному освітньому процесі закладів загальної середньої освіти, а також в умовах інклюзивного навчання. Розроблені та теоретично обґрунтовані педагогічні умови формування мотивації навчання дітей з особливими освітніми потребами можуть бути безпосередньо впроваджені в практику роботи вчителів, асистентів учителя, вихователів, практичних психологів і педагогів-дефектологів.

Під час виконання кваліфікаційної роботи магістра було використано інструменти штучного інтелекту (ChatGPT-5) для систематизації літературних джерел. Усі отримані результати були перевірені на достовірність та відповідність академічній доброчесності.

Апробація результатів дослідження відбувалась під час виступу на засіданні студентського наукового гуртка «Психолого-педагогічні студії».

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

1.1. Поняття мотивації навчання та її значення в педагогічному процесі

Проблема мотивації навчальної діяльності є однією з ключових у сучасній педагогіці, оскільки рівень сформованості мотиваційної сфери визначає інтенсивність, цілеспрямованість і результативність освітнього процесу. Поняття «мотивація навчання» розглядається як система внутрішніх і зовнішніх чинників, які спонукають учня до активної навчальної діяльності, визначають її спрямованість, напруженість, сталість і якість результатів. У науковій літературі мотивація трактується як складне багатовимірне утворення, що включає пізнавальні потреби, інтереси, цінності, цілі, емоційні стани й особистісні установки, які визначають поведінку здобувача освіти [7; 16].

Мотивація є внутрішнім рушієм поведінки, що відображає взаємозв'язок між потребами, цілями, установками й емоціями людини. У педагогічному контексті мотивація навчання трактується як внутрішня готовність учня до навчальної діяльності, що ґрунтується на усвідомленні її значущості, соціальної цінності й особистої необхідності.

Навчальна мотивація є складною системою, що включає сукупність зовнішніх і внутрішніх мотивів, які спонукають до пізнавальної діяльності. Вона формується у процесі розвитку особистості під впливом соціального середовища, педагогічних впливів і власного досвіду дитини.

Мотивація навчання є «внутрішнім рушієм активності учня, що забезпечує осмисленість, усвідомленість і результативність навчання». Саме мотиваційні чинники визначають не лише інтерес до навчальної діяльності, а й готовність долати інтелектуальні труднощі, проявляти наполегливість та відповідальність у досягненні поставлених цілей. Мотивація виступає базовою умовою переходу

від зовнішніх форм стимулювання до внутрішньої потреби у пізнанні, що робить навчальний процес особистісно значущим і цілеспрямованим.

Навчальна мотивація не є сталою, а формується під впливом багатьох детермінант – соціальних (особливості сімейного середовища, стиль взаємодії педагогів), педагогічних (характер освітніх завдань, способи подання матеріалу), психологічних (самооцінка, рівень домагань, емоційний фон діяльності) [31]. Вона проявляється у прагненні учня досягти успіху, проявити компетентність, подолати когнітивні бар'єри та реалізувати власний потенціал у навчанні.

У педагогічних дослідженнях [2] підкреслюється, що навчальна мотивація є показником гуманізації освітнього процесу. Вона формується через особистісно орієнтовану взаємодію вчителя й учня, використання індивідуального підходу, створення ситуацій успіху, підтримку пізнавальної ініціативи.

Мотиваційний компонент є структурним елементом будь-якого навчального процесу й виконує низку важливих функцій. Він забезпечує спонукальну функцію, яка визначає внутрішню готовність здобувача до навчальної діяльності. Мотивація виконує регулятивну функцію, оскільки завдяки їй учень здатний планувати свої дії, контролювати їх виконання, коригувати помилки. По-третє, мотивація сприяє смислотворенню, тобто наданню навчальним завданням суб'єктивної цінності та значущості [6; 22].

По-перше, мотивація реалізує спонукальну (активаційну) функцію, яка визначає початкову та поточну готовність здобувача освіти до навчання. Вона забезпечує формування внутрішнього імпульсу, що спонукає учня розпочати дію, долучитися до опанування нового матеріалу, виконувати завдання та докладати зусиль для досягнення навчальної мети. Дослідники наголошують, що без достатнього рівня спонукальної мотивації пізнавальна діяльність набуває формального характеру та втрачає свій розвивальний потенціал [22].

По-друге, мотивація виконує регулятивну функцію, що забезпечує внутрішнє управління навчальною діяльністю. Завдяки мотивації учень здатний визначати цілі, планувати послідовність власних дій, здійснювати самоконтроль,

аналізувати результати й коригувати допущені помилки. Така внутрішня регуляція сприяє розвитку відповідальності, самостійності та навчальної автономності, що є важливими характеристиками сучасного здобувача освіти [6]. У контексті інклюзивної освіти регулятивна функція мотивації набуває особливого значення, оскільки допомагає дітям з ООП компенсувати індивідуальні труднощі за рахунок власної внутрішньої організації навчальних дій.

По-третє, мотивація виконує смислотворчу функцію, яка пов'язана з наданням навчальним завданням особистісної значущості та суб'єктивної цінності. Смислотворення дозволяє учню усвідомити, навіщо він навчається, які перспективи відкриває опанування певних знань і компетентностей, та як результати діяльності пов'язані з його особистими цілями, інтересами й життєвими планами. Як зазначають українські дослідники, смислотворчий компонент є визначальним для формування пізнавального інтересу та стійкої навчальної мотивації, оскільки забезпечує внутрішній сенс кожного навчального завдання [22].

Таким чином, мотиваційний компонент навчальної діяльності – це багатофункціональна система, що забезпечує активацію, саморегуляцію та смислове наповнення освітнього процесу. Кожна з цих функцій є критично важливою не лише в умовах загальної середньої освіти, а й у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами, для яких підтримання інтересу, емоційної включеності й внутрішньої усвідомленості має особливе значення [6; 22].

Більшість сучасних дослідників виділяють у структурі навчальної мотивації кілька основних компонентів:

- когнітивний (пізнавальний) – відображає усвідомлення учнем мети навчання, значущості знань, розуміння навчального матеріалу [23];

- емоційно-вольовий – характеризує позитивне ставлення до навчання, відчуття успіху, задоволення від досягнень;

- поведінковий (діяльнісний) – виражається у конкретних діях, спрямованих на досягнення навчальної мети, наполегливості, самоконтролі [21].

Потребово-ціннісний компонент – містить систему ціннісних орієнтацій і потреб (потреба в самоповазі, прагнення до самореалізації, професійні прагнення), що визначає пріоритети мотивації.

Соціально-рефлексивний компонент – включає усвідомлення соціальних очікувань (сім'ї, вчителя, суспільства), орієнтацію на оцінку оточення та внутрішню рефлексію щодо власних навчальних досягнень.

Такий багатокомпонентний підхід дозволяє враховувати як внутрішні (індивідуально-психологічні), так і зовнішні (педагогічні, соціальні) чинники мотивації.

Важливу роль у формуванні навчальної мотивації відіграє потребово-ціннісна сфера особистості, яка визначає спрямованість і зміст навчальної діяльності. Потреба у пізнанні є базовим структурним компонентом внутрішньої мотивації, що зумовлює прояви природної допитливості, прагнення до відкриття нового, готовність до інтелектуальних зусиль. У психолого-педагогічних дослідженнях підкреслюється, що пізнавальна потреба формується в дитинстві під впливом соціального досвіду, педагогічної взаємодії і виступає рушійним чинником, який забезпечує активне та осмислене засвоєння знань [12; 22].

Ціннісні орієнтації, що формуються у процесі соціалізації, розглядаються науковцями як ядро мотиваційної сфери, оскільки саме вони визначають індивідуальне ставлення до навчання, його значущість та очікувані результати. Як зазначає В. Засенко, освітній процес стає успішним лише тоді, коли навчання набуває для дитини особистісного сенсу та узгоджується з її ціннісними пріоритетами [9]. У цьому разі навчальна діяльність розглядається не лише як зовнішній обов'язок, а як внутрішня потреба, пов'язана з прагненням до саморозвитку, підвищення компетентності та досягнення життєвих цілей.

Наявність сформованих ціннісних орієнтацій сприяє тому, що здобувач освіти усвідомлює важливість навчання як засобу соціального зростання, професійного становлення та самореалізації. Це своєю чергою зумовлює більш високий рівень мотиваційної стійкості, саморегуляції й відповідальності за результати навчання. Дослідження вітчизняних педагогів показують, що учні з

розвиненою потребо-ціннісною сферою проявляють більше наполегливості, ініціативності та здатності долати труднощі у навчальному процесі [7; 35].

Таким чином, потреби та цінності виступають провідними психологічними детермінантами навчальної мотивації. Формування пізнавальної потреби та розвиток стійких ціннісних орієнтацій забезпечують внутрішню готовність дитини до навчання, сприяють виникненню інтересу до пізнавальної діяльності та формують позитивне ставлення до освітнього процесу як до шляху особистісного зростання.

Мотиви навчальної діяльності поділяють на внутрішні (пізнавальні, професійні, соціальні, комунікативні) та зовнішні (пов'язані з оцінками, схваленням, винагородами тощо). Для стійкого інтересу до навчання важливо, щоб домінували внутрішні мотиви, які забезпечують саморозвиток і самостійність у пізнавальній діяльності.

Внутрішні мотиви – пізнавальний інтерес, інтерес до предмета, прагнення до самовдосконалення, професійні прагнення; вони забезпечують стійкішу і самоініціативну форми навчальної діяльності.

Зовнішні мотиви – прагнення отримати високу оцінку, схвалення вчителя або батьків, уникнути покарання; за відсутності внутрішніх мотивів такі стимули виявляються менш стійкими і більш залежними від зовнішніх умов.

Формування мотивації навчання є багаторівневим, комплексним процесом, на який впливають як внутрішні, так і зовнішні чинники. Їхня взаємодія визначає стійкість інтересу до навчання, рівень активності та здатність учня долати труднощі у процесі засвоєння навчального матеріалу. Особливо це актуально для дітей з особливими освітніми потребами, для яких навіть незначні порушення у структурі діяльності чи емоційно-вольовій сфері можуть суттєво модифікувати навчальні мотиви.

До внутрішніх чинників належать індивідуально-психологічні параметри дитини, її особистісні риси, структурні особливості пізнавальної діяльності та попередній навчальний досвід.

1. Індивідуально-психологічні особливості. Цей блок включає самооцінку, рівень сформованості вольових процесів, особливості темпераменту та здатність до саморегуляції. Діти з адекватною, стабільною самооцінкою частіше проявляють ініціативність, стійкість до труднощів і внутрішнє бажання долучатися до пізнавальної діяльності. Натомість занижена самооцінка, характерна для частини учнів з ООП, може спричинити уникання складних завдань, страх помилок і залежність від зовнішніх підкріплень [3]. Темперамент і емоційна реактивність також визначають швидкість включення у навчальні дії, працездатність та рівень напруження при виконанні нових завдань.

2. Рівень пізнавальних здібностей. Особливості уваги, пам'яті, мислення та мовлення відіграють ключову роль у мотивації, оскільки успішність виконання інтелектуальних завдань прямо впливає на відчуття компетентності. Для дітей з ООП характерна нерівномірність розвитку пізнавальних функцій, що вимагає спеціально підібраних завдань, оптимального темпу навчання та адаптованих методик. Наявність таких умов сприяє формуванню внутрішнього інтересу та зміцненню навчальної самостійності.

3. Попередній досвід успіху або неуспіху. Попередні навчальні результати є важливим предиктором розвитку мотиваційної сфери. Регулярні неуспіхи, критика або ситуації порівняння з однолітками можуть формувати зовнішню залежну мотивацію, уникнення завдань або тривожність. Навпаки, позитивні мікродосвіди успіху, навіть невеликі, є сильним стимулом до підвищення пізнавальної активності, оскільки створюють відчуття особистої значущості та віри у власні можливості. Саме тому педагогічна підтримка успіху є визначальною умовою для підвищення мотивації дітей з ООП.

Зовнішні чинники формування мотивації. До зовнішніх чинників належать усі елементи освітнього середовища, що опосередковано або безпосередньо формують ставлення учня до навчання.

1. Організація освітнього процесу. Методи, форми, технології навчання та способи подання матеріалу визначають рівень зацікавленості та активності учнів. Варіативність, інтерактивність, наочність, мультимодальність позитивно

впливають на мотивацію, особливо коли йдеться про учнів із сенсорними або інтелектуальними порушеннями. Сучасні технології навчання, зокрема компетентнісні та діяльнісні, орієнтовані на створення умов для ініціативності й самостійності, що є важливими зовнішніми регуляторами мотивації [23].

2. Стиль взаємодії вчителя з учнем. Взаємодія педагог–дитина виступає одним із найпотужніших чинників формування мотиваційної сфери. Підтримувальний, партнерський стиль, орієнтований на прийняття та довіру, підсилює внутрішню мотивацію, тоді як директивний або оцінювально-критичний може знижувати готовність до навчальних дій. Педагогічна взаємодія має ґрунтуватися на доброзичливості, створенні ситуацій успіху та глибокому розумінні індивідуальності дитини [31].

3. Мотиваційне середовище класу та закладу освіти. Емоційний клімат у класі, культура взаємодії між учнями, наявність підтримки від однолітків та позитивне ставлення до інклюзії формують соціальний контекст навчання. Для дітей з ООП важливе середовище, де вони відчують себе прийнятими, захищеними та рівноправними, оскільки це знижує тривожність і підвищує готовність до навчальної співпраці.

4. Підтримка сім'ї та соціального оточення. Родинне ставлення до навчання, очікування батьків, їхня участь у виконанні завдань і загальний емоційно-виховний клімат у сім'ї є визначальними для формування мотивації. Діти з ООП особливо чутливі до сімейної підтримки, яка може компенсувати труднощі та слугувати ресурсом для розвитку внутрішньої навчальної активності. Відсутність такої підтримки, навпаки, часто призводить до зниження інтересу, уникнення навчальних ситуацій та зростання емоційних бар'єрів.

Отже, навчальна мотивація дітей з ООП формується під впливом тісної взаємодії внутрішніх психологічних характеристик дитини та зовнішніх умов освітнього середовища. Ефективність педагогічного впливу залежить від того, наскільки повно освітній процес враховує індивідуальні особливості, забезпечує доступність, емоційну комфортність і підтримку успіху. Саме інтеграція

внутрішніх і зовнішніх чинників створює підґрунтя для розвитку стійкої, внутрішньо вмотивованої навчальної діяльності.

Крім того, у сучасних дослідженнях розглядають мотивацію як динамічну систему, що змінюється під впливом життєвих подій, педагогічних втручань і успішності навчання [19].

Значну увагу сучасна педагогіка приділяє поняттю мотиваційного середовища, яке визначається як сукупність педагогічних умов, що сприяють формуванню позитивного ставлення до навчання. До таких умов належать емоційна підтримка з боку вчителя, використання інноваційних технологій навчання, зворотний зв'язок, співпраця, партнерство у процесі навчання [19; 23].

Отже, навчальна мотивація – це не просто окремий психічний процес, це багатокомпонентне психологічне утворення, яке охоплює потреби, інтереси, цілі, емоції, цінності, установки та конкретні дії, спрямовані на досягнення навчального результату. Вона забезпечує формування смислу навчання, сприяє внутрішній саморегуляції, активізує волю й інтерес, а також виступає ключовим чинником, що впливає на освітні результати та розвиток компетентностей. Її формування потребує цілеспрямованого педагогічного впливу, що враховує вікові, когнітивні та емоційні особливості учнів, зокрема дітей з ООП.

Формування навчальної мотивації є базовою умовою ефективного навчання, адже без внутрішнього інтересу та позитивного ставлення до навчальної діяльності здобуття знань стає формальним і не забезпечує стійких освітніх результатів. Дослідження українських педагогів свідчать, що високий рівень пізнавальної мотивації прямо корелює з академічними успіхами, розвитком критичного мислення та сформованістю ключових компетентностей учнів [9; 20].

У контексті сучасної освіти, що орієнтована на компетентнісний підхід, мотивація розглядається не лише як фактор успішності, а й як умова розвитку автономності та відповідальності дитини. Саме мотивація сприяє тому, що навчальна діяльність переходить від зовнішнього контролю до внутрішньої

саморегуляції, що відповідає вимогам Нової української школи і концепції інклюзивної освіти.

Особливого значення поняття мотивації набуває у процесі навчання дітей з особливими освітніми потребами, оскільки саме вона виступає внутрішнім регулятором їхньої пізнавальної активності й обумовлює готовність до засвоєння нового матеріалу. Дослідники підкреслюють, що для цієї категорії учнів властива підвищена залежність від емоційної підтримки з боку дорослих, чутливість до ситуацій успіху або неуспіху та значна роль позитивного підкріплення, яке виступає каталізатором навчальної активності [36]. У зв'язку з цим виникає потреба у створенні спеціально організованих педагогічних умов, які б забезпечували комфортне освітнє середовище, підтримували відчуття безпеки, сприяли формуванню внутрішньої мотивації та розвитку впевненості у власних можливостях.

Мотиваційна сфера дітей з ООП має специфічні особливості: нестійкість, фрагментарність, ситуативний характер, домінування зовнішніх мотивів (наприклад, прагнення отримати похвалу/уникнути покарання), що ускладнює формування цілісної та стійкої пізнавальної мотивації. Наукові дослідження свідчать, що такі учні нерідко демонструють знижений рівень саморегуляції, труднощі у довільній діяльності, обмеженість пізнавальних інтересів або їхню швидку вичерпаність, що потребує ретельного, систематичного педагогічного супроводу [39]. Важливо, щоб освітній процес був спрямований не лише на корекцію окремих труднощів, а й цілеспрямоване формування позитивного ставлення до навчання, розвиток внутрішньої мотивації, стимулювання інтересу до пізнання та створення умов для переживання учнями власного успіху. Отже, для дітей з ООП характерне посилення ролі зовнішніх чинників мотивації (схвалення, підтримка, адаптація завдань). При цьому робота педагогів має бути спрямована на трансформацію екстринсивних стимулів у внутрішні мотиви (через створення умов для успішного досвіду, розвитку саморефлексії, усвідомлення власних досягнень) [19].

Робота з дітьми з ООП потребує особливої уваги до формування мотиваційної сфери, застосування адаптованих методів і прийомів, опори на індивідуальні ресурси кожного здобувача. Лише за умови комплексної підтримки, психологічної безпеки, педагогічної гнучкості можливо забезпечити розвиток стійкої внутрішньої мотивації, яка є ключовою передумовою успішного включення учня у навчальну діяльність і досягнення особистісних та освітніх результатів [36; 39]. Мотивація навчання є складним психолого-педагогічним феноменом, що визначає ефективність і якість освітнього процесу, сприяє розвитку компетентностей, формуванню позитивного ставлення до навчання. У випадку дітей з ООП значення мотивації зростає ще більше, оскільки вона виступає основою подолання навчальних труднощів та забезпечення індивідуалізованого підходу. Її формування потребує спеціально організованих педагогічних умов, які будуть розглянуті у другому розділі.

Навчальна мотивація є провідним чинником успішності освітнього процесу та багаторівневим і багатокомпонентним утворенням, що об'єднує пізнавальні, емоційно-вольові, поведінкові та ціннісні компоненти. Вона формується під впливом зовнішніх (соціальних, педагогічних) та внутрішніх (психологічних, емоційних, когнітивних) чинників. Для ефективного формування навчальної мотивації дітей, зокрема з ООП, необхідно створювати сприятливе мотиваційне середовище, в якому домінують внутрішні мотиви – інтерес до пізнання, потреба у самореалізації, позитивні емоції від навчання. У випадку дітей з ООП особлива увага має приділятися створенню мотиваційного середовища, яке забезпечує ситуації успіху, емоційну підтримку та можливості для розвитку внутрішніх мотивів пізнання.

1.2. Особливості мотиваційної сфери дітей з особливими освітніми потребами

Формування навчальної мотивації у дітей з особливими освітніми потребами (ООП) відбувається за певними специфічними закономірностями, які обумовлені як індивідуальними особливостями розвитку, так і впливом

зовнішніх соціально-педагогічних факторів. Розуміння цих особливостей є необхідною умовою для проєктування ефективних педагогічних впливів, спрямованих на становлення стійкої внутрішньої мотивації.

Формування навчальної мотивації у дітей з ООП є складним і тривалим процесом, який залежить від особистісних, когнітивних та соціальних чинників. У структурі мотиваційної сфери цієї категорії дітей часто спостерігається дисгармонія між бажанням досягти успіху та можливостями його реалізації, що призводить до фрустрації, невпевненості, уникання навчальної діяльності [7;19].

Дослідження показують, що мотиваційна сфера дітей з ООП часто має такі загальні риси: підвищену залежність від зовнішнього підкріплення, емоційну лабільність, фрагментарність інтересів, труднощі у саморегуляції навчальної діяльності та схильність до уникнення складних завдань [15; 35]. Ці характеристики не є універсальними – їхня вираженість варіює залежно від конкретної діагностичної групи, віку та середовища навчання. Практично це означає, що педагогічна робота повинна поєднувати корекційно-розвивальні заходи з мотиваційно-ціннісною підтримкою, спрямованою на поступове внутрішнє засвоєння навчальних цілей [6; 36].

Науковці Таранченко О.І. та Бондар В.І. [4; 33] наголошують, що провідною передумовою розвитку навчальної мотивації у дітей з ООП є позитивний досвід успіху, який створює емоційне підґрунтя для формування впевненості у власних можливостях. Успішність діяльності, навіть у незначних досягненнях, стимулює виникнення внутрішніх мотивів і підвищує самооцінку учня. Суттєвим фактором мотиваційного розвитку є соціальна підтримка – з боку вчителів, батьків, асистента учителя, однолітків. Емпатійна взаємодія, створення безпечного, толерантного середовища сприяють формуванню позитивного ставлення дитини до навчання.

Мотиваційна сфера дітей з ООП має певні специфічні особливості залежно від типу порушень, рівня когнітивного розвитку, емоційного стану та соціального досвіду. Для кожної групи характерні свої типові бар'єри мотиваційного характеру, що вимагають адаптованих педагогічних стратегій і

диференційованого підходу. Розглянемо особливості мотиваційної сфери дітей різних категорій ООП та відповідні педагогічні заходи, здатні підвищити їхню залученість і внутрішню навчальну активність.

Діти з інтелектуальними порушеннями. Для цієї категорії учнів характерним є обмежений рівень узагальнення, недостатній розвиток пізнавальних інтересів, слабка саморегуляція поведінки. Вони частіше орієнтуються на зовнішні стимули – похвалу, оцінку, заохочення [4]. Внутрішня мотивація у таких дітей формується лише за умови використання наочно-практичних методів, короткострокових цілей і частого позитивного підкріплення [7]. Для учнів із легкими або помірними інтелектуальними порушеннями типовими є низька пізнавальна активність, швидка втомлюваність, нестійкість уваги й домінування зовнішніх мотивів. Часто вони не усвідомлюють навчальної мети та мають труднощі із самостійною організацією діяльності. У таких випадках доцільним є чітке структурування навчальних завдань, поділ навчального матеріалу на невеликі етапи, системне позитивне підкріплення та широке використання наочності. Важливо також створювати ситуації успіху та застосовувати індивідуальні освітні маршрути, які дають змогу учневі рухатися у власному темпі.

Основними шляхами активізації мотивації цієї групи є:

- використання ситуативного успіху;
- часте схвалення за зусилля, а не лише за результат;
- залучення до ігрових і трудових форм діяльності;
- опора на життєвий досвід дитини та конкретизація навчальних завдань.

Діти з порушеннями слуху. Порушення слуху ускладнює процес формування комунікативних мотивів, що безпосередньо впливає на соціальну складову навчальної мотивації. Такі учні часто мають звужений коло інтересів і потребують візуалізації інформації та невербальних засобів стимулювання [33]. У школярів із порушеннями слуху зниження мотивації часто пов'язане з труднощами розуміння усної інформації, мовленнєвим бар'єром та проблемами соціальної взаємодії. Такі учні можуть демонструвати невпевненість у власних

силах і залежність від зовнішньої підтримки. Важливими засобами підвищення мотивації є використання жестової мови, субтитрування, зорових підказок та наочності. Ефективними є також парні форми роботи з тьютором і застосування дидактичних матеріалів із чіткими схемами. Педагоги мають забезпечувати зрозумілі цілі навчання, постійний зоровий контакт, використання жестової мови або субтитрованих матеріалів. Мотивація зростає, якщо учень відчуває себе повноцінним учасником комунікації в класі.

Діти з порушеннями зору. Труднощі мотивації у дітей із порушеннями зору зумовлені обмеженою доступністю навчального матеріалу, втомлюваністю, труднощами орієнтування в навчальному просторі та обмеженнями у груповій взаємодії. Мотивація до навчання у дітей із порушеннями зору формується через слухове сприймання, тому важливим є використання аудіоматеріалів, тактильних моделей, описів, а також стимулювання образного мислення. Часто спостерігається емоційна нестійкість, що потребує створення комфортних умов, де педагогічна підтримка компенсує зоровий дефіцит. Доцільними педагогічними заходами є адаптація матеріалів (шрифт Брайля, рельєфні малюнки, аудіоресурси), оптимізація простору та мінімізація візуального перенавантаження.

У мотиваційній сфері важливо формувати внутрішнє переконання дитини, що знання можуть стати інструментом самостійності та незалежності.

Діти з порушеннями опорно-рухового апарату. Такі діти зазвичай зберігають достатній рівень когнітивного розвитку, але мають труднощі з мобільністю, швидкістю виконання завдань, що часто викликає відчуття безпорадності або зниження мотивації [23]. Для цієї категорії характерними є зниження навчальної активності через фізичний дискомфорт, труднощі виконання письмових завдань і зниження стійкості уваги. Для формування позитивної мотивації педагог має забезпечити: гнучкість темпу навчання; використання дистанційних або цифрових технологій; акцент на успіхах дитини у сфері, де вона може самореалізуватись (наприклад, творчість, логічне

мислення), фізіологічні паузи та диференційовані форми діяльності. Велике значення має забезпечення доступного освітнього простору.

Діти з порушеннями мовлення. Для цієї групи характерними є зниження навчальної активності через фізичний дискомфорт, труднощі виконання письмових завдань і зниження стійкості уваги, тобто поєднання пізнавального інтересу з труднощами самовираження. Недостатній розвиток мовленнєвих засобів може призводити до заниженої самооцінки та уникання участі у навчальних дискусіях [7]. Мотивація формується через емоційну підтримку, диференційовані завдання, вправи на комунікацію, створення ситуацій, у яких дитина може продемонструвати знання у зручній для неї формі (малювання, моделювання, демонстрація). Рекомендовано застосовувати гнучкий темп уроку, збільшені перерви, цифрові засоби для виконання письмових робіт, фізіологічні паузи та диференційовані форми діяльності. Велике значення має забезпечення доступного освітнього простору.

Діти з розладами спектра аутизму (РАС) мають специфічну структуру мотивації: вона часто вузько спрямована, пов'язана з обмеженим колом інтересів і не завжди переноситься на навчальну діяльність [13]. Ефективними є такі підходи: створення структурованого середовища; використання візуального розкладу; застосування індивідуальних підкріплень; поступовий розвиток соціальної мотивації через спільні завдання з однолітками.

Мотиваційна сфера дітей з ООП характеризується низкою специфічних особливостей: зниженим рівнем внутрішньої мотивації, переважанням зовнішніх стимулів, підвищеною залежністю від соціального схвалення та потребою у постійній педагогічній підтримці. Для різних категорій дітей з ООП мотиваційні механізми відрізняються за формою прояву, інтенсивністю та домінантними мотивами.

Усю зазначену вище інформацію систематизуємо у табл. 1.1.

**Типові труднощі мотиваційної сфери дітей різних категорій ООП та
рекомендовані педагогічні заходи**

Категорія ООП	Типові труднощі мотивації	Рекомендовані педагогічні заходи
Порушення опорно-рухового апарату (ДЦП, моторні порушення)	Швидка фізична й емоційна втомлюваність; Складність у виконанні письмових та моторних завдань; Відволікання через дискомфорт або біль; Низька віра у власні можливості; Залежність від асистента або дорослого.	Використання адаптованих робочих місць і технічних засобів; Скорочення обсягу письмових завдань, застосування комп'ютера; Включення частих пауз для відпочинку; Диференційовані завдання з акцентом на мислення, а не моторні навички; Позитивне підкріплення та підтримка автономії; Використання альтернативних способів відповідей (диктування, аудіозапис).
Емоційно-поведінкові порушення (СДУГ, тривожні розлади, поведінкові труднощі)	Висока відволікання, імпульсивність; Труднощі у доведенні завдань до завершення; Низька мотивація до рутинних або складних завдань; Переважання зовнішніх мотивів; Перевтома та «вигоряння» через напруження.	Використання коротких завдань, чітких правил і структурованості; Візуальні плани уроку; Рухові або сенсорні паузи; Позитивне підкріплення й система жетонів; Використання інтересів дитини для залучення; Робота над емоційною саморегуляцією, техніки дихання.
Затримка психічного розвитку (ЗПР)	Повільний темп засвоєння; Зниження інтересу до абстрактного матеріалу; Висока потреба в наочності й практичній діяльності; Емоційна нестійкість, імпульсивність; Нестійкість уваги та труднощі в доведенні завдання до кінця.	Використання ігрових, практико-орієнтованих методів; Чітке структурування уроку, повторення та рутинні алгоритми; Використання реальних предметів, моделей, відео; Малокрокові інструкції; Емоційна підтримка та розвиток довільної регуляції; Постійна фіксація невеликих успіхів.
Порушення зору	Зниження мотивації через обмежену доступність навчального матеріалу; Швидка втома від візуальних завдань; Труднощі в орієнтації у просторі класу; Залежність від допомоги дорослого при читанні та письмі; Зниження впевненості у власних можливостях.	Використання аудіоматеріалів, тактильних посібників, шрифту Брайля; Збільшення шрифту, контрастних кольорів, спеціальних програм читання; Чітке зонування простору, маркування предметів; Навчання навичкам просторової орієнтації; Індивідуальні консультації та підтримка самооцінки; Заміна візуальних інструкцій аудіо- та вербальними поясненнями.
Порушення емоційно-вольової сфери та тривожність	Уникнення складних завдань; Страх помилок; Занижена самооцінка; Надмірна залежність від дорослого;	Створення безпечного психологічного клімату; Неціннісне оцінювання (без надмірного акценту на помилках); Поступове ускладнення завдань;

	Схильність до «зривів» при неуспіху.	Техніки релаксації та заспокоєння; Підтримка автономності; Використання ситуацій успіху та позитивних ритуалів.
Порушення мовлення	Зниження впевненості під час усного висловлення; Уникнення завдань, що потребують мовлення; Переживання щодо оцінювання через мовленнєві труднощі; Обмежене розуміння складних вербальних інструкцій; Повільне темпо-ритмічне включення в навчальні ситуації.	Використання коротких, чітких інструкцій; Підтримка альтернативних способів комунікації (картки, жести, письмові відповіді); Мовленнєві паузи, достатній час на формулювання; Співпраця з логопедом; Похвала за зміст, а не мовленнєву форму; Створення безпечного середовища без страху помилки.
Розлади спектра аутизму (РСА)	Труднощі у прийнятті навчальної діяльності, що не відповідає рутині; Зниження мотивації через сенсорне перевантаження; Обмежені спеціальні інтереси; Складнощі соціальної взаємодії; Залежність від дорослого.	Візуальні розклади, календарі, підказки; Створення безпечного, передбачуваного середовища; Використання спеціальних інтересів для мотивації; Сенсорна підтримка (кутки релаксації); Чіткі, короткі інструкції; Поступове введення нових активностей.
Порушення інтелектуального розвитку (легкі, помірні)	Слабка пізнавальна активність; Низька стійкість уваги; Швидка втомлюваність; Переважання зовнішніх мотивів (похвала, нагорода); Труднощі у розумінні навчальної мети	Чітке структурування завдань; Розподіл матеріалу на дрібні кроки; Постійне позитивне підкріплення; Використання наочності, мультимодальних матеріалів; Створення ситуацій успіху; Використання індивідуальних освітніх маршрутів.
Порушення слуху	Недостатнє розуміння вербальної інформації; Труднощі у включенні в колективну діяльність; Знижена самооцінка через непорозуміння; Слабка внутрішня навчальна мотивація при мовленнєвому бар'єрі.	Використання жестової мови, субтитрування, візуальних підказок; Опора на зорову наочність; Підсилення соціальної підтримки; Організація парної роботи з тьютором; Використання дидактичних матеріалів із чіткими схемами й моделями.

Аналіз співвідношення категорій дітей з особливими освітніми потребами, характерних труднощів мотиваційної сфери та відповідних педагогічних інтервенцій засвідчує, що мотиваційні проблеми кожної групи мають чітко диференційовану природу, обумовлену специфікою первинного порушення, особливостями пізнавальної діяльності та емоційно-вольової сфери.

По-перше, у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку найбільш вираженими є труднощі когнітивного характеру: нестійка увага, низький рівень довільності, повільне формування пізнавальних мотивів та домінування

зовнішніх стимулів. Ефективні педагогічні заходи у цій групі передбачають структурованість, поетапність і високу інтенсивність підтримки, що дозволяє компенсувати темп засвоєння та підтримувати інтерес завдяки постійному успіху. Це свідчить про необхідність застосування стратегії *малих кроків*, чіткої організації навчальних дій та багатоканальної подачі матеріалу.

По-друге, для дітей з розладами спектра аутизму переважають труднощі, пов'язані з порушенням соціальної взаємодії, сенсорними навантаженнями та потребою у стабільності навчального середовища. Мотивація таких учнів значною мірою залежить від передбачуваності подій, можливості спиратися на власні інтереси та мінімізації сенсорного дискомфорту. Використання візуальних підказок, чітких інструкцій та спеціально організованих просторів знижує рівень тривожності та сприяє підвищенню навчальної активності.

По-третє, у дітей з порушеннями слуху мотиваційні труднощі здебільшого пов'язані з бар'єрами міжособистісної комунікації та недостатнім розумінням вербальної інформації. Втрата або зниження слуху не впливають на пізнавальні здібності, однак значно знижують упевненість та залученість у навчальний процес. Педагогічні заходи, орієнтовані на зорову підтримку, жестову комунікацію та тьюторський супровід, відіграють визначальну роль у формуванні внутрішніх мотивів навчання й подоланні ізоляційності.

По-четверте, для дітей з порушеннями зору характерним є зниження мотивації внаслідок обмеженого доступу до зорової інформації, підвищеної втомлюваності та потреби у спеціальних дидактичних матеріалах. Забезпечення доступності – адаптований шрифт, тактильні матеріали, аудіосупровід – істотно впливає на рівень зацікавленості, дозволяючи відновити рівновагу між можливостями дитини та вимогами освітнього середовища.

Проведений аналіз таблиці 1.1 підтверджує необхідність індивідуалізованого, диференційованого підходу до формування навчальної мотивації дітей різних категорій ООП. Виявлені мотиваційні бар'єри демонструють, що універсальні педагогічні стратегії мають обмежену ефективність, тоді як адресні заходи, побудовані на розумінні специфіки

кожного порушення, забезпечують суттєво вищий рівень залученості та позитивного ставлення до навчання.

Проведений аналіз типових мотиваційних труднощів різних категорій дітей з особливими освітніми потребами та відповідних педагогічних заходів засвідчив, що формування навчальної мотивації в інклюзивному освітньому середовищі має чітко виражену диференційовану природу. Мотиваційні бар'єри дітей з ООП зумовлені специфікою порушень розвитку, рівнем сформованості пізнавальної діяльності, емоційно-вольової сфери, особливостями сенсорного сприймання та комунікативних можливостей. Тому універсальні підходи виявляються недостатніми, а ефективність мотиваційної підтримки залежить від ступеня індивідуалізації педагогічного впливу.

Зіставлення категорій ООП із типовими труднощами та рекомендованими педагогічними заходами дозволило визначити, що ключовими умовами підвищення навчальної мотивації є: доступність освітнього середовища, структурованість і поетапність навчання, використання мультимодальних засобів подачі інформації, опора на сильні сторони дитини, а також створення емоційно безпечного простору. Ці умови забезпечують відчуття успіху, сприяють розвитку пізнавальної активності, підсилюють внутрішні мотиви та підвищують навчальну залученість. Отож забезпечення мотиваційного розвитку дітей з ООП потребує поєднання трьох ключових компонентів:

- адаптованого освітнього середовища, яке усуває бар'єри доступності;
- індивідуалізованих стратегій взаємодії, що враховують особистісну та сенсорну специфіку дитини;
- психолого-педагогічної підтримки, спрямованої на формування внутрішніх мотивів, відчуття компетентності та позитивного навчального досвіду.

Особливості навчальної мотивації дітей із різними категоріями ООП мають виражену диференційованість: від сенсорних бар'єрів і мовних обмежень до когнітивних та емоційних синдромів. Ефективне формування мотивації вимагає системного, індивідуально орієнтованого підходу, що поєднує

адаптацію навчального змісту, структурування діяльності, міждисциплінарну співпрацю та використання спеціальних технік мотиваційного підсилення. Тільки комплексна педагогічна підтримка дозволяє поступово трансформувати зовнішню мотивацію в усвідомлену внутрішню зацікавленість до навчання [3; 4; 18]. Ефективне формування навчальної мотивації вимагає створення адаптивного освітнього середовища, де враховуються когнітивні можливості, емоційні потреби та соціальна взаємодія кожної дитини. Основним завданням педагога є перехід від зовнішньої стимуляції до внутрішньої мотивації через позитивний досвід успіху, розвиток саморефлексії та формування почуття компетентності.

У результаті теоретичного аналізу було встановлено, що навчальна мотивація дітей з ООП характеризується значною варіативністю, зумовленою типом порушення розвитку, рівнем сформованості когнітивних процесів, емоційно-вольової сфери, комунікативних умінь та особливостями соціального досвіду. Попри спільну тенденцію до зниженої пізнавальної активності, нестійкості мотивів та переважання зовнішніх стимулів, кожна категорія ООП має специфічні труднощі, що визначають необхідність диференційованого педагогічного підходу.

Таким чином, формування мотивації навчання дітей з різними категоріями ООП потребує комплексної реалізації індивідуалізованих, психолого-педагогічно обґрунтованих умов, спрямованих на підтримку мотиваційної сфери дітей з ООП, що охоплює диференціацію навчальних стратегій, адаптацію середовища, використання індивідуальних можливостей та інтересів учнів. Успішність педагогічного впливу визначається не лише змістом освітніх заходів, а й якістю психологічної підтримки, систематичністю, доступністю та емоційною комфортністю. Саме такі умови створюють основу для успішного включення дитини в навчальний процес, розвитку її навчальної самостійності та формування позитивного ставлення до пізнавальної діяльності в інклюзивному освітньому середовищі. Їх реалізація забезпечує підвищення пізнавальної активності, стійкість навчальних мотивів та розвиток внутрішнього прагнення до

навчання, що є ключовим чинником успішної соціалізації та освітньої інтеграції дітей з ООП.

1.3. Психолого-педагогічні підходи до формування мотивації навчання в інклюзивному освітньому середовищі

У сучасній педагогіці мотивація розглядається як ключовий чинник, що забезпечує активність, цілеспрямованість і результативність навчальної діяльності [2; 28]. У контексті інклюзивної освіти формування мотивації набуває особливого значення, оскільки діти з ООП часто мають труднощі із саморегуляцією, самооцінкою та усвідомленням власних досягнень [19].

Психолого-педагогічні підходи до мотивації навчання в інклюзивному середовищі ґрунтуються на таких теоретичних положеннях:

1. Гуманістичний підхід передбачає створення атмосфери довіри, прийняття та психологічного комфорту, що є необхідною умовою для внутрішнього прийняття дитиною навчальної діяльності, тобто це орієнтація на розкриття внутрішнього потенціалу дитини, врахування її потреб і досвіду. Основні принципи гуманістичного підходу у роботі з дітьми з ООП: визнання цінності кожної особистості незалежно від її можливостей; стимулювання самопізнання та самовираження; створення ситуацій емоційного успіху; розвиток почуття власної компетентності.

Прагнення до знань виникає лише там, де є віра дитини у власні сили. Тому педагог має допомагати учням з ООП відчувати радість пізнання та задоволення від подолання труднощів.

Практична реалізація гуманістичного підходу включає:

- проведення індивідуальних бесід, що сприяють саморефлексії;
- портфоліо досягнень, у якому дитина фіксує власні успіхи;
- емоційно-позитивне підкріплення (похвала, схвалення, публічне визнання зусиль).

2. Діяльнісний підхід – визнання активної ролі дитини у процесі навчання, стимулювання її участі через особистісно значущі види діяльності. Згідно з діяльнісним підходом, мотивація виникає в процесі активної взаємодії суб'єкта з навколишнім світом. Для дітей з ООП це означає необхідність залучення до практичної, дослідницької, ігрової та творчої діяльності.

Педагогічні прийоми формування мотивації через діяльність:

- використання методу проєктів, що дозволяє учням самостійно планувати й реалізовувати ідеї, наближені до реального життя;
- інтерактивні технології («Навчаючись – учусь», «Коло ідей», «Мозковий штурм»);
- ігрові методи (навчальні квести, рольові ігри, симуляції), які стимулюють емоційно-позитивне ставлення до навчання;
- практичні завдання, що демонструють зв'язок знань із життєвими ситуаціями.

Важливим є створення зони найближчого розвитку, де учень виконує завдання з підтримкою дорослого або однолітка. Такий підхід забезпечує переживання успіху й поступове формування внутрішньої мотивації

3. Компетентнісний підхід – спрямованість на формування здатності застосовувати знання на практиці, що підвищує мотивацію через усвідомлення корисності навчання;

4. Індивідуально-диференційований підхід – забезпечення адаптації освітнього процесу до особистісних і пізнавальних можливостей кожного учня таранченко .

Дослідження психолого-педагогічних підходів до мотивації навчання в інклюзивному середовищі забезпечує теоретичне підґрунтя для розроблення ефективних педагогічних умов, спрямованих на підвищення активності, залученості та результативності навчання дітей з ООП, що є важливою складовою ефективною інклюзивної практики.

Інклюзивне освітнє середовище, на думку Колупасової А. [14], є не лише місцем реалізації освітніх прав, а й простором розвитку мотивації через соціальну взаємодію. Для цього необхідно забезпечити такі педагогічні умови:

1. Толерантна атмосфера в класі, де відсутня дискримінація й формується почуття безпеки.

2. Соціальна підтримка з боку однолітків, що сприяє емоційному включенню дитини у колектив.

3. Співпраця педагогів і батьків, яка забезпечує єдність вимог і позитивне підкріплення мотиваційних установок.

4. Використання диференційованих методів навчання, що дозволяє врахувати індивідуальний темп і стиль діяльності.

Згідно з дослідженнями Таранченко О. [13], інклюзивне середовище має величезний потенціал для розвитку внутрішньої мотивації, якщо учень відчуває емоційне прийняття, соціальну значущість і можливість успіху.

Сучасна практика інклюзивної освіти підтверджує, що формування навчальної мотивації дітей з ООП можливе лише за умови системного використання спеціально організованих психолого-педагогічних технологій, спрямованих на підсилення як внутрішніх, так і зовнішніх мотивів навчальної діяльності. Провідними серед таких технологій є особистісно орієнтоване навчання, ігрові методи, інформаційно-комунікаційні технології, технології кооперативної взаємодії та рефлексивні підходи. Кожна з них чинить специфічний вплив на мотиваційну сферу, зменшує навчальні бар'єри та сприяє підвищенню активності й самостійності учнів.

Технологія особистісно орієнтованого навчання [2; 27] – передбачає адаптацію навчального змісту до потреб кожного учня, розвиток самостійності, внутрішньої мотивації. Особистісно орієнтований підхід ґрунтується на визнанні унікальності кожної дитини та необхідності адаптувати навчальний зміст, темп, способи подання інформації та форми діяльності до її індивідуальних освітніх потреб. Для дітей з ООП ця технологія має особливе значення, оскільки дозволяє зняти основні труднощі, пов'язані з нерівномірністю розвитку, специфікою

пізнавальних процесів і різними типами сенсорних, моторних або інтелектуальних порушень.

У психолого-педагогічному аспекті особистісно орієнтоване навчання сприяє формуванню внутрішньої мотивації, адже дитина отримує завдання, які відповідають її актуальним можливостям, інтересам і рівню розвитку. Відчуття посильності, емоційного комфорту та поступового досягнення цілей створює позитивний досвід успіху – один із провідних мотивувальних чинників для учнів з ООП.

Ігрові технології – сприяють зниженню тривожності, формуванню позитивних емоцій, стимулюють пізнавальний інтерес. Ігрова діяльність є природним видом активності для дітей і має виразний мотивувальний потенціал. У контексті інклюзивної освіти ігрові технології виконують декілька важливих функцій: знижують рівень навчальної тривожності, створюють ситуації емоційної підтримки, стимулюють інтерес через новизну та елемент змагання або співпраці. Для дітей з ООП гра є способом безпечного входження в навчальну діяльність, зменшує страх помилки й дає можливість проявляти здібності у різних формах активності.

Ігрові методи активізують увагу, уяву, пізнавальні процеси, тим самим опосередковано формуючи стійкий пізнавальний інтерес. Використання дидактичних, сюжетно-рольових, комп'ютерних ігор значно підсилює мотиваційний компонент уроку.

Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) – створюють додаткові можливості для дітей з сенсорними або руховими порушеннями. Використання інтерактивних дошок, навчальних платформ, мультимедійних програм підвищує залучення й самостійність учнів. Для дітей із порушеннями слуху ІКТ забезпечують візуалізацію змісту; для дітей із порушеннями зору – аудіосупровід і можливість збільшення шрифту; для дітей із дизграфією чи дислексією – спеціальні тренажери; для учнів з РСА – структуровані інтерактивні середовища. Таким чином, цифрові технології створюють умови для підвищення залучення,

самостійності та контролю над навчальною діяльністю, що безпосередньо сприяє формуванню мотивації.

Технологія співробітництва (кооперативного навчання) – передбачає роботу в парах і малих групах, де діти виконують спільні завдання, взаємодіють і підтримують один одного, що формує соціальні мотиви навчання. Для учнів з ООП технологія співробітництва має особливу цінність, оскільки формує соціальні мотиви навчання: бажання бути частиною групи, відчуття відповідальності за спільний результат, прагнення до взаємодії.

Спільна діяльність підсилює позитивні емоції, створює відчуття значущості власного внеску та сприяє розвитку комунікативних навичок. Завдяки цьому навчання набуває особистісного сенсу, що є важливою умовою формування внутрішньої мотивації.

Рефлексивні технології – допомагають дітям усвідомлювати власний прогрес, формують відповідальність за результати, стимулюють самооцінку. Рефлексивні методи спрямовані на розвиток здатності до самооцінювання, усвідомлення власних навчальних досягнень і труднощів, постановки цілей та відстеження власного прогресу. Для дітей з ООП рефлексивні практики є ключовим інструментом підвищення відповідальності за результати навчання і формування реалістичної та адекватної самооцінки.

Відстеження власного поступу через щоденники, рефлексивні картки, візуальні шкали або портфоліо успіхів допомагає дітям бачити конкретні досягнення, що є потужним мотивувальним фактором. Рефлексивні технології також підтримують розвиток вольових процесів, сприяючи формуванню готовності до навчальних зусиль.

Таким чином, педагогічна технологія у контексті мотивації виконує функцію опосередкування між зовнішнім стимулом і внутрішнім мотивом, забезпечуючи стійке позитивне ставлення до навчання. Психолого-педагогічні підходи до формування навчальної мотивації дітей з особливими освітніми потребами базуються на комплексному поєднанні гуманістичного, діяльнісного, компетентнісного та індивідуально-диференційованого підходів. Їх реалізація в

інклюзивному освітньому середовищі вимагає створення системи педагогічних умов: позитивного емоційного клімату, адаптації навчального матеріалу, використання інтерактивних технологій, розвитку соціальної підтримки та рефлексії досягнень. Формування мотивації до навчання у дітей з ООП є результатом узгодженої діяльності педагогів, батьків, асистентів учителя, а також самого учня, який поступово переходить від зовнішньої стимуляції до внутрішнього бажання пізнавати, діяти та досягати успіху.

Таким чином, визначені основні психолого-педагогічні підходи до формування мотивації в інклюзивному освітньому середовищі: гуманістичний, діяльнісний, компетентнісний та індивідуально-диференційований. Їх інтеграція забезпечує цілісну систему впливів на пізнавальну активність дитини, розвиток її самостійності, ініціативності та соціальної включеності.

Ефективність інклюзивної освіти значною мірою залежить від цілеспрямованого використання психолого-педагогічних технологій, що розкривають мотиваційний потенціал кожної дитини. Кожна з розглянутих технологій сприяє підвищенню навчальної активності, формуванню внутрішніх мотивів та створенню позитивного емоційного досвіду взаємодії з навчальним матеріалом, що є центральним компонентом успішної інклюзивної практики.

РОЗДІЛ 2. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ТА ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

2.1. Дослідження педагогічних умов формування мотивації навчання дітей з особливими освітніми потребами

Формування навчальної мотивації дітей з ООП є складним і багатовимірним процесом, що зумовлюється поєднанням психологічних, соціальних та педагогічних чинників. Ефективність навчання дітей з ООП безпосередньо залежить від здатності педагога створити умови, у яких дитина не лише отримує знання, а й переживає ситуацію успіху, усвідомлює значущість власних досягнень. Мотиваційна сфера дітей з ООП характеризується ситуативністю, залежністю від зовнішніх стимулів, тому необхідним є поступовий перехід від зовнішньої до внутрішньої мотивації через позитивне емоційне підкріплення і розвиток почуття компетентності [34].

Результати аналізу сучасного стану інклюзивної освіти засвідчили, що формування навчальної мотивації дітей з ООП потребує створення спеціальних педагогічних умов, які враховують індивідуальні психофізичні особливості, емоційно-вольову сферу, а також потребу у постійному позитивному підкріпленні.

Педагогічні умови – це сукупність цілеспрямовано створених середовищних і методичних параметрів, що забезпечують розвиток внутрішніх мотивів учіння, актуалізацію пізнавальної активності та формування позитивного ставлення до навчання. У науковій літературі підкреслюється, що саме якість педагогічних умов значною мірою визначає успішність навчальної діяльності дітей з ООП, незалежно від характеру їхніх порушень [9; 39].

На основі теоретичного аналізу визначено мотиваційно-розвивальну технологію, яка поєднує адаптовані психолого-педагогічні прийоми, ігрові та інформаційні методи, спрямовані на стимулювання пізнавальної активності.

Метою технології є забезпечити поступовий розвиток внутрішньої мотивації дітей з ООП через позитивний досвід навчальної діяльності, ситуації успіху, емоційну підтримку й активну участь у пізнавальному процесі.

Структура технології:

1. Мотиваційно-орієнтаційний етап – створення позитивного ставлення до навчання через використання знайомих сюжетів, ігор, мультимедійних елементів, індивідуально значущих завдань (прийоми: «Питання-цікавинки», «Навіщо це потрібно?», «Відгадай – дізнайся»; педагогічні засоби: візуальна підтримка, сенсорні матеріали, картки-символи, ігрові вправи).

2. Діяльнісно-практичний етап – організація навчальної діяльності через активну взаємодію, кооперацію, підтримку з боку вчителя та асистента (прийоми: «Навчи товариша», «Разом ми зможемо», «Знайди рішення»; методи: диференційовані завдання, робота в парах і малих групах, використання технологій інтерактивного навчання (онлайн-карти, інтерактивні дошки, додатки типу LearningApps, ClassDojo)).

3. Рефлексивно-оцінювальний етап – розвиток самооцінки та саморефлексії дитини через осмислення власного успіху (прийоми: «Сходінки успіху», «Мій настрій сьогодні», «Що я навчився»).

До провідних педагогічних умов формування мотивації навчання дітей з ООП можна віднести:

1. Створення інклюзивно-мотиваційного освітнього середовища, що забезпечує емоційний комфорт, почуття безпеки та прийняття дитини в колективі.

2. Індивідуалізацію змісту, темпу та способів навчання, адаптацію завдань відповідно до можливостей і рівня розвитку кожного учня.

3. Застосування технологій позитивного підкріплення, рефлексії та ігрової взаємодії, що сприяють внутрішній мотивації.

4. Партнерську взаємодію між педагогами, асистентом учителя, психологом і батьками з метою узгодження впливів і підтримки мотиваційної динаміки.

Створення емоційно безпечного та підтримувального освітнього середовища. Однією з ключових педагогічних умов є формування позитивного емоційного клімату, що передбачає відчуття безпеки, прийняття й підтримки з боку педагогів та однолітків. Дослідження українських науковців свідчать, що діти з ООП є значно чутливішими до емоційних реакцій дорослого, тому атмосфера довіри, тактовності й доброзичливості істотно підвищує рівень їхньої навчальної включеності [12; 35]. Емоційна стабільність учня полегшує сприймання навчальних завдань, сприяє зниженню тривожності та допомагає формуванню стійких внутрішніх мотивів.

У межах цієї умови важливими є: передбачуваність педагогічних дій, чіткість правил взаємодії, відсутність надмірного тиску й критики, позитивне підкріплення навіть незначних успіхів учня. Дітям з ООП необхідно регулярно демонструвати віру у їхні можливості, що сприяє формуванню адекватної самооцінки та підвищує рівень навчальної упевненості [36].

Індивідуалізація та диференціація навчання. Індивідуалізація є провідним механізмом формування навчальної мотивації дітей з ООП, оскільки саме вона враховує наявні труднощі, сильні сторони та зону найближчого розвитку дитини. За даними сучасних досліджень, адаптація змісту, темпу, способів подачі матеріалу істотно підвищує доступність навчання та сприяє актуалізації внутрішніх мотивів.

Диференціація навчання реалізується шляхом зміни рівня складності завдань; використання альтернативних форм подачі інформації (візуальної, аудіальної, тактильної); застосування індивідуальних навчальних маршрутів; поступового ускладнення завдань з урахуванням можливостей дитини.

Правильно підібрані завдання допомагають учню відчувати власну компетентність, що є одним із центральних чинників мотивації згідно з теорією самодетермінації [39].

Підтримка пізнавального інтересу та застосування активних методів навчання. Для дітей з ООП особливо важливо, щоб навчальні завдання були змістовними, життєво значущими та цікавими. Використання ігрових

технологій, моделювання, проєктних методів, інтерактивних форм взаємодії активізує пізнавальні процеси та сприяє формуванню внутрішньої мотивації [20].

До ефективних мотиваційних стратегій належать:

- використання діяльнісного підходу, коли дитина не лише слухає, а й діє;
- включення елементів вибору, що дає учневі можливість відчувати автономію;
- варіювання форматів роботи (індивідуальна, парна, групова);
- застосування мультимедійних ресурсів, які роблять навчання більш наочним.

Залучення дитини до активної взаємодії стимулює емоційно-пізнавальний інтерес, що своєю чергою формує внутрішню мотивацію до навчання.

Педагогічна підтримка саморегуляції та розвиток навчальної самостійності. Для дітей з ООП характерною є нестійкість уваги, труднощі в організації діяльності, низький рівень самоконтролю. Тому важливою педагогічною умовою є створення спеціальних прийомів, які сприятимуть розвитку навичок саморегуляції та поступового переходу до більшої навчальної автономності [5; 9].

Ефективними є такі заходи:

- навчання дитини користуватися візуальними розкладами та чек-листами;
- поетапне виконання завдань з постійною усною або візуальною підтримкою;
- формування навички «самоперевірки»;
- впровадження мотиваційних систем (індивідуальні картки успіху, логічні системи винагороди);
- навчання використовувати способи емоційної саморегуляції.

Розвиток самостійності та внутрішнього контролю значно підвищує рівень внутрішньої мотивації, оскільки дитина починає сприймати навчання як процес, який вона здатна успішно контролювати.

4. Взаємодія з батьками та міждисциплінарний супровід. Професійний супровід дитини з ООП є результатом співпраці педагога, психолога, логопеда, дефектолога, асистента вчителя та сім'ї. Науковці відзначають, що високий рівень залученості батьків у навчальний процес позитивно впливає на емоційний стан дитини та підсилює її навчальну мотивацію.

Важливими напрямками такої співпраці є:

- інформування батьків про індивідуальні освітні потреби дитини;
- залучення сім'ї до створення умов для виконання домашніх завдань;
- узгодження мотиваційних стратегій між педагогом та батьками;
- регулярний зворотний зв'язок щодо прогресу дитини.

Злагоджена взаємодія всіх учасників освітнього процесу створює комплексну систему підтримки, що сприяє формуванню позитивного ставлення до навчання. Тому актуальною буде узагальнена модель педагогічних умов формування навчальної мотивації дітей з ООП.

Модель педагогічних умов формування навчальної мотивації дітей з ООП являє собою комплекс структурованих і взаємопов'язаних складових, спрямованих на забезпечення внутрішньої пізнавальної активності, позитивного ставлення до навчання та стійкості мотивів учіння. Модель враховує індивідуально-психологічні особливості дітей різних категорій ООП та включає три взаємодоповнювальні блоки: *середовищно-емоційний, організаційно-педагогічний, мотиваційно-діяльнісний*.

1. Середовищно-емоційний блок: створення безпечного та підтримувального освітнього середовища

Першою системоутворювальною умовою є формування сприятливого емоційного середовища, що передбачає атмосферу психологічного комфорту, прийняття, поваги та довіри. Дослідники підкреслюють, що емоційна стабільність і відчуття захищеності визначають базу для виникнення пізнавального інтересу, особливо у дітей з ООП, які часто виявляють підвищену чутливість до стресових чинників [12; 35].

Цей блок включає забезпечення позитивного емоційного клімату; толерантне ставлення до індивідуальних особливостей розвитку; зменшення тривожності через підтримувальні висловлювання та техніки емоційної регуляції; використання педагогічного такту та стабільних правил взаємодії.

У межах моделі це створює психоемоційну основу для включення дитини в навчальну діяльність та формування внутрішньої мотивації.

2. Організаційно-педагогічний блок: адаптація освітнього процесу та індивідуалізація навчання.

Другий блок охоплює умови, пов'язані з організацією навчального процесу, методами, способами подачі матеріалу та педагогічною підтримкою. Згідно з даними українських учених, адаптація навчального змісту до реальних можливостей дитини з ООП забезпечує підвищення рівня доступності освіти та сприяє виникненню відчуття успіху – одного з ключових мотиваційних чинників.

Основними компонентами цього блокує: індивідуалізація змісту, форм і темпу навчання; диференціація завдань за рівнем складності; використання альтернативних способів подачі інформації (візуальних, тактильних, аудіальних); організація структурованого навчального середовища; застосування системи поетапної підтримки (scaffolding) для розвитку самостійності.

Цей блок моделі передбачає адаптацію педагогічного впливу до освітніх потреб дитини, що підвищує доступність завдань і сприяє формуванню позитивної самооцінки.

3. Мотиваційно-діяльнісний блок: активізація пізнавального інтересу та підтримка діяльнісної участі – третій блок моделі – пов'язаний із технологіями та методами, які безпосередньо стимулюють мотивацію. Психолого-педагогічні дослідження наголошують, що внутрішня навчальна мотивація найефективніше формується через включення дитини у змістовну, емоційно насичену, практично значущу діяльність [20; 22; 39].

Ключовими елементами цього блоку є застосування інтерактивних методів (ігрових, проєктних, дослідницьких); використання інтересів дитини як точки входження у навчання; створення ситуацій успіху та позитивне підкріплення; формування навчальної автономії через елементи вибору; розвиток навичок саморегуляції (контроль, планування, оцінювання результату).

Мотиваційно-діяльнісний блок спрямований на забезпечення активного залучення учня до навчальної діяльності, що є основою стійкої мотивації.

4. Міжсекторальний супровід: співпраця з батьками і фахівцями. Підтримка з боку сім'ї, психолога, логопеда, дефектолога та асистента вчителя є важливим інтегративним чинником моделі. Дослідження свідчать, що узгодженість педагогічних і батьківських дій значно підсилює мотиваційний потенціал дитини та забезпечує стабільність сформованих установок [1; 5].

Основними його напрямками є інформаційна взаємодія з батьками щодо освітнього маршруту; координація методів педагогічної підтримки; єдині підходи до мотивації у школі та вдома; систематичний зворотний зв'язок щодо успіхів дитини.

Змістові блоки моделі взаємопов'язані та реалізуються одночасно, створюючи таку цілісну систему:

1. Емоційна безпека → зменшення тривожності → підготовка до навчальної активності.
2. Індивідуалізовані педагогічні умови → відчуття успіху → розвиток пізнавальної упевненості.
3. Активна навчальна діяльність → формування внутрішньої мотивації.
4. Міжсекторальний супровід → стабільність та стійкість мотиваційних механізмів.

Таким чином, модель розглядаємо як динамічну систему, у межах якої педагогічні умови не діють окремо, а створюють комплексний вплив на розвиток навчальної мотивації дітей з ООП.

Нижче подано узагальнену підсумкову таблицю 2.1 моделі педагогічних умов формування навчальної мотивації дітей з ООП. Вона структурована

відповідно до логіки моделі, містить ключові блоки, компоненти, механізми впливу та очікувані результати.

Таблиця 2.1

Модель педагогічних умов формування навчальної мотивації дітей з ООП

Блок моделі	Структурні компоненти	Зміст/механізми реалізації педагогічних умов	Очікувані результати
Цільовий блок	Мета, завдання, принципи інклюзивної освіти	Визначення мети формування навчальної мотивації з урахуванням особливостей психофізичного розвитку дітей з ООП. Постановка завдань щодо розвитку пізнавального інтересу, саморегуляції, емоційної залученості. Дотримання принципів індивідуалізації, доступності, варіативності, партнерської взаємодії.	Чітке окреслення вектора педагогічної роботи; узгодженість цілей між педагогами, батьками та фахівцями супроводу.
Змістовий блок	Освітній контент, адаптовані програми, індивідуальні і освітні траєкторії	Інтеграція адаптованих навчальних матеріалів відповідно до можливостей дитини. Впровадження диференційованих завдань, що відповідають актуальному рівню розвитку. Розроблення індивідуальної освітньої траєкторії з акцентом на сильні сторони та інтереси дитини	Підвищення доступності змісту освіти та його відповідність індивідуальним можливостям учня.
Організаційно-процесуальний блок	Методи, форми, технології навчання; інклюзивне середовище	Використання інтерактивних, діяльнісних, ігрових та мультимедійних методів для підтримки залучення. Організація безпечного, структурованого середовища з чіткими правилами та передбачуваною рутинністю. Поєднання індивідуальних, групових і парних форм роботи. Застосування технологій педагогічної підтримки, тьюторського супроводу візуалізацій, комунікативних підказок.	Зростання активності й залученості дітей; підвищення рівня внутрішньої мотивації та емоційного комфорту.
Соціально-взаємодієвий блок	Співпраця педагогів, батьків, асистента вчителя, психолога	Формування єдиного міждисциплінарного підходу до підтримки мотивації дитини. Залучення батьків до освітнього процесу через тренінги, консультації, спільні завдання. Системна комунікація між усіма учасниками команди психолого-педагогічного супроводу. Підтримка позитивного соціального клімату в колективі.	Зміцнення партнерської взаємодії, підвищення узгодженості дій та психологічної підтримки дитини.
Психолого-	Емоційна підтримка, врахування	Створення атмосфери безпеки, прийняття та поваги до індивідуальності.	Підвищення емоційної стійкості, зменшення

емоційний блок	індивідуальних психічних особливостей	Застосування методів підкріплення: вербального схвалення, системи жетонів, візуальних нагород. Подолання тривожності, формування позитивної навчальної самооцінки. Розвиток довільної уваги, емоційної регуляції та самоконтролю.	тривожності, формування позитивного ставлення до навчання.
Діагностично-аналітичний блок	Моніторинг, оцінювання, корекція педагогічних впливів	Використання діагностичних методик та інструментів спостереження, анкетування, карт супроводу. Аналіз рівня навчальної мотивації та динаміки її змін. Корекція освітніх стратегій та педагогічних впливів відповідно до результатів моніторингу	Підвищення точності педагогічних рішень; забезпечення індивідуального прогресу кожної дитини.
Результативний блок	Рівні сформованості навчальної мотивації; показники успішності	Комплексна оцінка когнітивної, емоційно-вольової й поведінкової складових мотивації. Визначення якісних і кількісних результатів відповідно до індивідуальних можливостей. Формування позитивної динаміки в навчальній активності.	Зростання рівня навчальної мотивації, підвищення академічної успішності та соціальної адаптивності дітей з ООП.

Представлена у таблиці 2.1 модель педагогічних умов формування навчальної мотивації дітей з ООП є цілісною системою, що інтегрує провідні компоненти освітнього процесу та визначає логіку педагогічного впливу на мотиваційну сферу дитини. Її структура ґрунтується на системно-діяльнісному та особистісно орієнтованому підходах, які передбачають врахування індивідуальних можливостей, потреб та інтересів кожного учня.

Цільовий блок моделі відображає стратегічні орієнтири освітнього процесу, визначає мету і завдання формування навчальної мотивації, а також ґрунтовно описує принципи, на яких базується педагогічна діяльність в умовах інклюзивного навчання. У цьому блоці закладено підхід до організації освітньої взаємодії з позиції створення умов доступності та підтримки, що забезпечує можливість учням з ООП долучатися до навчання на рівні з однолітками.

Змістовий блок визначає структуру та логіку добору навчального матеріалу. Адаптація змісту та диференціація завдань забезпечують відповідність навчального навантаження можливостям дітей, що сприяє

зниженню тривожності, підвищенню впевненості та зростанню внутрішнього інтересу до пізнавальної діяльності. Інтеграція індивідуальних освітніх траєкторій у цей блок гарантує персоніфікованість навчання та орієнтацію на сильні сторони дитини (дод. А–З).

Організаційно-процесуальний блок розкриває практичні аспекти реалізації моделі, у тому числі використання інтерактивних методів навчання, ігрових технологій, мультимедійних засобів, а також створення безпечного, структурованого й передбачуваного навчального середовища. Педагогічна підтримка, тьюторський супровід і чітко організована візуалізація навчального матеріалу сприяють підвищенню активності та залученості учнів.

Соціально-взаємодієвий блок підкреслює важливість налагодженої співпраці між педагогами, асистентом учителя, психологом і батьками. Міждисциплінарна взаємодія забезпечує узгодженість педагогічних впливів, підсилює ефективність підтримки та сприяє створенню сприятливого соціально-емоційного клімату, що є ключовим чинником для підтримки позитивної мотивації.

Психолого-емоційний блок відображає необхідність врахування емоційних особливостей дітей з ООП. Забезпечення психологічної безпеки, застосування методів позитивного підкріплення, розвиток емоційної регуляції та формування позитивної самооцінки створюють підґрунтя для появи внутрішньої навчальної мотивації та стабільного інтересу до навчальної діяльності.

Діагностично-аналітичний блок є системоутворювальним, оскільки забезпечує постійний моніторинг ефективності педагогічних дій. Аналіз динаміки розвитку мотивації дає змогу своєчасно коригувати стратегії навчання, адаптувати методи та враховувати зміни у навчальних потребах дитини.

Результативний блок підсумовує досягнення моделі, визначає рівень сформованості навчальної мотивації та демонструє вплив упроваджених педагогічних умов на розвиток пізнавальної активності, самостійності, емоційної стійкості та навчальної успішності учнів з ООП. Досягнуті результати

відображають позитивні зміни у когнітивній, емоційно-вольовій та поведінковій сферах, що вказує на високу ефективність запропонованої моделі.

Таким чином модель педагогічних умов формування навчальної мотивації дітей з ООП становить комплексну, логічно структуровану систему, спрямовану на створення оптимальних передумов для формування стійкої навчальної мотивації у дітей з ООП. Її впровадження забезпечує не лише підвищення рівня мотивації, а й покращення загального освітнього результату та якості життя дитини в умовах інклюзивного простору.

У підсумку дослідження педагогічних умов формування навчальної мотивації дітей з особливими освітніми потребами встановлено, що ефективне стимулювання мотиваційної сфери дитини можливе лише за умови комплексного підходу, який інтегрує цільові, змістові, організаційно-процесуальні, соціально-взаємодієві та психолого-емоційні компоненти. Аналіз літературних джерел та емпіричних даних дозволив виокремити ключові фактори, що визначають успішність формування мотивації: індивідуалізація навчальних завдань, адаптація змісту навчання, використання діяльнісних та інтерактивних технологій, створення безпечного та підтримувального середовища, а також активна міждисциплінарна взаємодія педагогів і батьків.

Розроблена модель педагогічних умов демонструє системну взаємозалежність блоків, де цільова орієнтація та зміст навчання створюють основу, організаційно-процесуальні та соціально-взаємодієві компоненти забезпечують реалізацію, а психолого-емоційна підтримка та діагностично-аналітичний супровід гарантують ефективність і корекційність педагогічних впливів. Реалізація цієї моделі сприяє підвищенню рівня внутрішньої навчальної мотивації, розвитку самостійності та когнітивної активності дітей, а також їх соціальної адаптивності у колективі.

Сформована модель педагогічних умов є науково обґрунтованою, практично значущою та може слугувати методичною основою для організації інклюзивного навчального процесу, орієнтованого на розвиток навчальної мотивації та пізнавальної активності дітей з ООП.

2.2. Методичні рекомендації щодо впровадження педагогічних умов формування мотивації навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивне освітнє середовище

Формування навчальної мотивації дітей з ООП є одним із ключових завдань сучасної інклюзивної освіти, оскільки мотиваційна сфера визначає рівень залученості учнів до навчальної діяльності, їхню здатність долати труднощі та досягати освітніх результатів.

Метою цього підрозділу є обґрунтування методичних рекомендацій щодо впровадження педагогічних умов, які сприяють формуванню навчальної мотивації дітей з ООП у процесі інклюзивного навчання. Досягнення цієї мети передбачає системне поєднання організаційних, змістових, психолого-педагогічних та соціально-взаємодієвих умов, що забезпечують доступність навчання та розвиток внутрішньої мотивації учнів з ООП.

Методичні рекомендації щодо організації педагогічних умов мають спиратися на комплексний підхід, який враховує індивідуально-психологічні особливості дитини, специфіку порушення розвитку, потенційні ресурси освітнього середовища та можливості педагогічної взаємодії [2; 23].

З огляду на це реалізація педагогічних умов має ґрунтуватися на таких базових принципах:

1. Принцип індивідуалізації та диференціації. Кожна дитина з ООП має унікальні освітні потреби, різний рівень навчальних можливостей та специфічні труднощі. Тому педагогічні впливи повинні бути максимально адаптованими: у темпі подання матеріалу, складності завдань, способах реакції на успіх або помилки. Індивідуалізоване навчання сприяє формуванню внутрішньої мотивації через відчуття компетентності та особистої значущості [31].

2. Принцип доступності навчального матеріалу. Для учнів із порушеннями сенсорного, інтелектуального або мовленнєвого розвитку рівень доступності змісту, способів подання інформації та організації навчальної діяльності безпосередньо визначає їхнє залучення, інтерес і здатність до навчального

просування. Недоступність навчального матеріалу призводить до фрустрації, втрати впевненості, уникання навчальної діяльності та стійкого зниження внутрішньої мотивації. Навпаки, адаптовані, зрозумілі, структуровані й мультимодальні навчальні матеріали створюють умови для позитивного досвіду успіху, що є ключовим мотивувальним чинником. У контексті інклюзивної освіти доступність навчального змісту розглядається як системне забезпечення умов, за яких дитина отримує навчальну інформацію в тій формі та через ті канали сприйняття, які відповідають її актуальним можливостям. Це передбачає комплекс адаптацій і модифікацій, спрямованих на зменшення бар'єрів у сприйнятті, розумінні та застосуванні навчального матеріалу.

Важливим аспектом є використання спрощених або адаптованих текстів, що відповідають когнітивним можливостям учня. Такі тексти містять лексичні та граматичні конструкції, доступні для розуміння, скорочені смислові блоки, чітко позначені ключові поняття та опорні структури. Для дітей з інтелектуальними порушеннями адаптація також включає алгоритмізацію, покрокове подання й регулярне повторення важливих навчальних елементів.

Принцип доступності передбачає широке використання наочності та мультимодальних засобів. Дітям з порушеннями слуху необхідне підкріплення інформації візуальними схемами, жестовою мовою, субтитруванням, піктограмами, графічними організаторами [23]. Учням із порушеннями зору, навпаки, важливо забезпечити тактильні моделі, рельєфні зображення, крупний шрифт, аудіоописи й матеріали, надруковані шрифтом Брайля. Поєднання кількох каналів сприйняття сприяє підвищенню стійкості уваги та глибшому розумінню інформації.

Доступність інформації для дітей з мовленнєвими порушеннями забезпечується використанням чітких, коротких інструкцій, паралельного супроводу мовлення жестами, опорними картками й можливістю висловлюватися альтернативними засобами комунікації (АОК). Розширення альтернативних каналів вираження думки дозволяє таким дітям брати активну участь у навчальній взаємодії, що значно підвищує їхню мотивацію.

Принцип доступності включає адаптацію темпу навчання. Діти з інтелектуальними порушеннями або розладами спектра аутизму потребують уповільненого, стабільного темпу пояснення, повторення ключових інструкцій, більшої кількості часу для виконання завдань. Порушення темпу є одним із найчастіших бар'єрів, що знижує мотивацію, оскільки спричиняє хвилювання, відчуття відставання та втрату віри у власні можливості [4].

Важливим елементом доступності є забезпечення сенсорного комфорту. Дітям із порушеннями слуху або зору потрібні спеціальні технічні засоби (індивідуальні підсилювачі, лупи, освітлення), а дітям з розладами аутистичного спектра – середовище з мінімізованими сенсорними подразниками. Зменшення сенсорного перевантаження створює передумови для внутрішнього прийняття навчальної діяльності.

Принцип доступності навчального матеріалу не обмежується спрощенням змісту, а охоплює комплексну модифікацію освітнього середовища, спрямовану на індивідуалізацію навчання та усунення бар'єрів у сприйнятті інформації. Його реалізація створює умови для позитивного досвіду успіху, підвищення самооцінки та формування стійкої навчальної мотивації, що особливо важливо для дітей з ООП.

3. Принцип позитивного підкріплення. Навчальна мотивація суттєво зростає, коли дитина відчуває успіх. Позитивне підкріплення (вербальне, емоційне або діяльнісне) допомагає формувати впевненість у власних можливостях. Систематичне створення ситуацій успіху сприяє появі внутрішньої стійкої мотивації.

4. Принцип активності та залучення. Методики навчання мають стимулювати активну участь дитини у виконанні завдань. Чим більш діяльнісний характер має завдання, тим більшою є ймовірність формування внутрішньої зацікавленості. Інтерактивні методи (ігрові, проєктні, дослідницькі) позитивно впливають на мотиваційну сферу дітей з ООП.

5. Принцип емоційної безпеки. Емоційно підтримувальне середовище, відсутність критики та порівняння з однолітками, доброзичлива атмосфера є

необхідними передумовами для розвитку мотивації. Дитина з ООП має відчувати, що її труднощі враховані й прийняті.

Для реалізації мети визначили такі задачі:

1. Проаналізувати практичні аспекти організації інклюзивного навчального простору, що стимулює навчальну мотивацію дітей з ООП.
2. Визначити рекомендації щодо використання адаптованих освітніх програм, диференційованих завдань та індивідуалізованих освітніх траєкторій.
3. Охарактеризувати механізми психолого-педагогічної підтримки, соціальної та емоційної адаптації учнів.
4. Сформулювати вимоги до підготовки педагогів, асистентів, забезпечення ресурсної та методичної бази.
5. Запропонувати систему діагностики, моніторингу та корекції навчальної мотивації для підвищення ефективності освітнього процесу.

Наведені нижче методичні рекомендації орієнтовані на практичну діяльність педагогів закладів загальної середньої освіти, що працюють в інклюзивних класах.

Методичні рекомендації щодо впровадження педагогічних умов формування мотивації навчання дітей з особливими освітніми потребами

1. Організація інклюзивного навчального простору. Забезпечити безпечне, доступне та структуроване навчальне середовище, що відповідає фізичним і психологічним потребам дітей з ООП. Використовувати просторове зонування класу для диференційованої та групової роботи, обладнати робочі місця допоміжними засобами (підтримуючі стільці, наочні матеріали, планшети, спеціальні засоби візуалізації). Створити передбачувану рутину навчального процесу для зменшення тривожності та підвищення емоційного комфорту учнів/ Здійснювати гнучке оцінювання, що враховує зусилля та динаміку розвитку дитини, а не лише кінцевий результат [25; 27].

2. Використання адаптованих освітніх програм і диференційований підхід. Розробляти адаптовані освітні програми з урахуванням психофізичних особливостей дітей, їхніх сильних сторін та інтересів. Впроваджувати

диференційовані завдання та індивідуальні освітні траєкторії, які стимулюють пізнавальний інтерес і внутрішню мотивацію до навчання. Поєднувати індивідуальні, групові та парні форми роботи для оптимізації навчального процесу. Поєднувати візуальні, аудіальні і тактильні стимули для підтримки інтересу дитини та компенсації сенсорних обмежень. Застосовувати інтерактивні презентації, карти знань, схеми, ментальні карти, що дозволяють структурувати навчальну інформацію. Використовувати елементи STEM-освіти, які підвищують навчальну мотивацію через практичну діяльність [26].

3. Психолого-педагогічна підтримка та соціальна адаптація. Забезпечити регулярну психолого-педагогічну підтримку дітей через спостереження, консультації, корекційні вправи та ігрові методи. Формувати позитивний соціальний клімат у класі, сприяти інтеграції дітей з ООП у колектив та розвиток комунікативних навичок. Залучати батьків до освітнього процесу через тренінги, консультації, спільні завдання для підтримки мотивації. Застосовувати психологічні паузи, релаксаційні вправи, дихальні техніки для зменшення тривожності [1; 10].

4. Підготовка педагогів та ресурсне забезпечення. Проводити спеціалізоване навчання педагогів і асистентів щодо роботи з дітьми з ООП, методів підтримки мотивації та інклюзивного навчання. Забезпечити методичну, кадрову та матеріально-технічну базу для ефективного впровадження педагогічних умов [16]. Організувати супервізію та професійну підтримку педагогів через семінари, тренінги, консультації та обмін досвідом.

5. Система діагностики, моніторингу та корекції. Впроваджувати систематичний моніторинг навчальної мотивації та досягнень учнів через спостереження, анкети, картки супроводу та психологічні висновки. На основі отриманих даних коригувати освітній процес, адаптувати педагогічні впливи та підтримку, щоб підвищити ефективність і задоволеність дітей навчанням [25; 27]. Регулярне консультування батьків щодо оцінки навчальних досягнень і підтримки вдома. Підвищення педагогічної компетентності батьків щодо

методів мотиваційного впливу. Партнерська взаємодія між учителем, асистентом учителя, психологом та логопедом для узгодження педагогічних стратегій.

Далі у таблиці 2.2 узагальнено зазначені вище методичні рекомендації, врахувавши конкретні заходи, механізми реалізації та очікувані результати.

Таблиця 2.2

Реалізація рекомендацій щодо впровадження педагогічних умов у навчальний процес

Блок/ Складова	Конкретні заходи	Механізми реалізації	Очікувані результати
Організація інклюзивного навчального простору	Адаптація фізичного середовища класу. Просторове зонування для індивідуальної та групової роботи. Забезпечення доступності допоміжних засобів (наочні матеріали, планшети, спеціальні стільці)	Планування класного простору. Впровадження стандартів доступності. Використання допоміжних технологій	Безпечне та комфортне середовище. Підвищення емоційного комфорту учнів. Зростання залученості до навчання
Адаптовані освітні програми та диференційований підхід	Розробка та впровадження адаптованих програм. Диференціація завдань за рівнем складності та інтересами. Формування індивідуальних освітніх траєкторій	Аналіз потреб і сильних сторін дітей. Використання методів диференційованого навчання. Регулярна корекція завдань	Підвищення пізнавальної активності. Стійка внутрішня мотивація. Оптимізація результатів навчання
Психолого-педагогічна підтримка та соціальна адаптація	Регулярна психологічна підтримка та корекційні заняття. Формування позитивного соціального клімату. Залучення батьків до освітнього процесу	Психолого-педагогічний супровід. Соціальні вправи та інтеграційні ігри. Консультації та тренінги для батьків	Емоційний комфорт і стресостійкість учнів. Поліпшення комунікативних навичок. Підвищення соціальної адаптації
Підготовка педагогів та ресурсне забезпечення	Підвищення кваліфікації вчителів і асистентів. Забезпечення методичними матеріалами та технологіями. Організація супервізії та професійної підтримки	Проведення семінарів, тренінгів, консультацій. Впровадження методичних рекомендацій, ресурсної бази. Координація педагогічної діяльності	Підвищення професійної компетентності педагогів. Ефективне впровадження адаптованих програм. Узгодженість роботи команди освітян
Моніторинг, діагностика та корекція	Систематичний моніторинг мотивації та навчальних досягнень. Використання анкет, спостережень, карток супроводу. Корекція педагогічних впливів за результатами моніторингу	Ведення карт супроводу учнів. Регулярні спостереження та аналіз результатів. Внесення змін у навчальні завдання та стратегії	Своєчасне виявлення проблем. Підвищення ефективності педагогічних впливів. Сталий розвиток навчальної мотивації

Представлена табл. 2.2 демонструє системний підхід до впровадження педагогічних умов, що сприяють формуванню навчальної мотивації дітей з ООП. Вона інтегрує ключові компоненти освітнього процесу (організаційні, змістові, психолого-педагогічні, соціально-взаємодієві та діагностично-моніторингові) у логічну послідовність дій. Таблиця наочно відображає взаємозв'язок між конкретними заходами, механізмами їх реалізації та очікуваними результатами. Це дозволяє педагогам і адміністрації закладів освіти чітко розуміти, які дії сприяють підвищенню пізнавальної активності, розвитку внутрішньої мотивації та соціальної адаптації дітей з ООП.

Реалізація зазначених заходів забезпечує комплексну підтримку учнів, включаючи створення доступного і безпечного навчального середовища, диференціацію та індивідуалізацію навчання, психолого-педагогічний супровід, підготовку педагогів та ресурсне забезпечення. Це формує умови для стійкого розвитку навчальної мотивації і підвищення навчальних досягнень.

Моніторинг і систематична корекція педагогічного впливу, передбачені моделлю, дозволяють своєчасно адаптувати освітній процес під індивідуальні потреби дітей, підвищуючи ефективність навчання та забезпечуючи персоналізовану підтримку у рамках інклюзивного середовища.

Використання запропонованих методичних рекомендацій сприятиме:

- підвищенню рівня внутрішньої навчальної мотивації дітей з ООП;
- покращенню емоційного стану та зменшенню навчальної тривожності;
- зростанню пізнавальної активності та самостійності;
- підвищенню академічних результатів та сформованості ключових компетентностей;
- зміцненню позитивної взаємодії між педагогами, учнями та батьками;
- формуванню інклюзивного навчального середовища, орієнтованого на потреби кожної дитини.

Така модель рекомендацій є ефективним інструментом методичного забезпечення інклюзивного навчального процесу, спрямованого на формування та підтримку внутрішньої навчальної мотивації учнів з ООП. Вона може служити

практичним керівництвом для педагогів, адміністрації та фахівців, що працюють у сфері інклюзивної освіти.

Отже, впровадження педагогічних умов в освітній процес дітей з ООП має здійснюватися комплексно, поєднуючи організаційні, змістові, психолого-педагогічні та соціально-взаємодієві складові. Дотримання запропонованих рекомендацій забезпечує: доступність і якість навчання, розвиток внутрішньої навчальної мотивації, підвищення пізнавальної активності та соціальної адаптації учнів. Систематичний моніторинг та корекція педагогічного впливу є необхідними для підтримки індивідуальних освітніх траєкторій та забезпечення сталого розвитку навчальної мотивації дітей з особливими освітніми потребами.

ВИСНОВКИ

Аналіз психолого-педагогічної літератури дав змогу з'ясувати, що мотивація навчання є багатокомпонентним психічним утворенням, яке визначає спрямованість, активність і результативність пізнавальної діяльності особистості. У наукових дослідженнях вона розглядається як внутрішній рушій навчального процесу, що поєднує когнітивні, емоційно-вольові та ціннісні компоненти.

Визначено, що структура навчальної мотивації включає мотиви обов'язку, інтересу, саморозвитку, соціальної взаємодії та досягнення успіху. Вона формується під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників, серед яких провідними виступають особистісна значущість навчальної діяльності, позитивне підкріплення та умови успішності. Психолого-педагогічні дослідження доводять, що розвиток мотивації залежить від поєднання пізнавальних потреб, емоційної підтримки та досвіду самореалізації учня.

Визначені особливості мотиваційної сфери дітей з ООП. Встановлено, що мотиваційна структура цих учнів має специфічний характер: для них типовими є переважання зовнішньої мотивації над внутрішньою, низький рівень віри у власні сили, підвищена емоційна залежність від соціального схвалення. У дітей з різними видами порушень (інтелектуальними, сенсорними, мовленнєвими, опорно-руховими, емоційно-вольовими) мотиваційна сфера виявляє різні типи труднощів, що потребує диференційованих психолого-педагогічних підходів.

Важливим висновком є те, що формування навчальної мотивації в дітей з ООП неможливе без створення ситуацій емоційного успіху, позитивної підтримки, толерантного ставлення та розвитку навичок саморефлексії. Педагогічна практика підтверджує, що успіх навіть у незначних досягненнях виступає потужним мотиваційним стимулом і сприяє переходу від зовнішньої мотивації до внутрішньої.

Встановлено, що навчальна мотивація дітей з ООП характеризується значною варіативністю, зумовленою типом порушення розвитку, рівнем

сформованості когнітивних процесів, емоційно-вольової сфери, комунікативних умінь та особливостями соціального досвіду. Попри спільну тенденцію до зниженої пізнавальної активності, нестійкості мотивів та переважання зовнішніх стимулів, кожна категорія ООП має специфічні труднощі, що визначають необхідність диференційованого педагогічного підходу.

Формування мотивації навчання дітей з різними категоріями ООП потребує багаторівневої системи педагогічних умов, що охоплює диференціацію навчальних стратегій, адаптацію середовища, використання індивідуальних можливостей та інтересів учнів. Успішність педагогічного впливу визначається не лише змістом освітніх заходів, а й якістю психологічної підтримки, систематичністю, доступністю та емоційною комфортністю. Реалізація таких умов забезпечує підвищення пізнавальної активності, стійкість навчальних мотивів та розвиток внутрішнього прагнення до навчання, що є ключовим чинником успішної соціалізації та освітньої інтеграції дітей з ООП.

Розкрито основні психолого-педагогічні підходи до формування мотивації в інклюзивному освітньому середовищі: гуманістичний, діяльнісний, компетентнісний та індивідуально-диференційований. Їх інтеграція забезпечує цілісну систему впливів на пізнавальну активність дитини, розвиток її самостійності, ініціативності та соціальної включеності. Гуманістичний підхід орієнтує педагога на створення позитивного емоційного клімату, підтримку особистісної гідності учня, розвиток внутрішньої мотивації через переживання успіху. Діяльнісний забезпечує формування мотивації через активну участь дитини у значущій для неї діяльності. Компетентнісний і індивідуально-диференційований підходи спрямовані на адаптацію змісту, методів і темпу навчання до реальних можливостей учня, що підвищує рівень залученості та пізнавального інтересу.

Інклюзивне освітнє середовище виступає потужним чинником формування навчальної мотивації, оскільки забезпечує умови для соціальної взаємодії, підтримки, визнання, самовираження та відчуття успіху. Реалізація

технологій особистісно орієнтованого навчання, співробітництва, ігрових і рефлексивних технологій сприяє зростанню навчальної активності дітей з ООП.

Формування мотивації навчання дітей з особливими освітніми потребами є системним процесом, який вимагає реалізації комплексу педагогічних умов: створення позитивного психологічного клімату; Врахування індивідуальних особливостей дитини; застосування діяльнісних і гуманістичних технологій; забезпечення підтримки з боку педагогів, однолітків і сім'ї; організації освітнього простору, який стимулює успіх, самостійність і рефлексію.

Ефективне впровадження педагогічних умов в освітній процес дітей з ООП можливе лише за умови комплексного підходу, який охоплює організаційні, змістові, психолого-педагогічні, соціально-взаємодієві та діагностично-моніторингові компоненти.

Розроблені практичні рекомендації підкреслюють необхідність створення безпечного та доступного навчального середовища, застосування адаптованих освітніх програм, диференційованих і індивідуалізованих завдань, а також забезпечення психолого-педагогічної підтримки та соціальної адаптації учнів. Важливим аспектом є підготовка педагогічних кадрів та ресурсне забезпечення освітнього процесу, що дозволяє реалізувати рекомендації на високому професійному рівні та гарантує узгодженість дій педагогів, асистентів та фахівців. Система моніторингу, діагностики та корекції навчального процесу, включена до рекомендацій, забезпечує своєчасне виявлення труднощів у навчанні та мотивації, а також адаптацію освітніх впливів під індивідуальні потреби учнів.

Впровадження запропонованих методичних рекомендацій сприяє формуванню стійкої внутрішньої навчальної мотивації, підвищенню пізнавальної активності та результативності навчання дітей з ООП, а також зміцненню їх соціальної адаптації у колективі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бавольська О. Модель індивідуальної підтримки учнів з особливими освітніми потребами в контексті інклюзивної освіти. Вересень. 2022. № 5. С. 15–22.
2. Бех І.Д. Особистість на шляху до духовних цінностей : монографія. Київ – Чернівці : «Букрек», 2018. 320 с.
3. Бондар В. І. Інклюзивна освіта в Україні: стан, проблеми, перспективи розвитку. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*, 2020. № 17. С. 12–21.
4. Бондар В. І. Від рівних прав до рівних можливостей. Соціальна і життєва практика дітей з інтелектуальними порушеннями в умовах навчально-реабілітаційних центрів : практи.-зорієнтований посіб. / за ред. І. Г. Єрмакова [та ін.]. Дніпро : Інновація, 2018. С. 32–41.
5. Гоцко Г. Особливості організації навчально-виховного процесу в умовах реалізації основних принципів інклюзивної освіти. *Інклюзивна освіта в Новій українській школі*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Київ : Інтерсервіс, 2018. С. 28–30.
6. Давиденко Г. В. Цифрова інклюзія та доступність: соціальна діджиталізація: монографія. Вінниця : ТВОРИ, 2023. 240 с.
7. Демченко Я. М. Засоби формування мотивації навчання молодших школярів. *Педагогіка та психологія : зб. наук. пр. / ХНПУ ім. Г. С. Сковороди*; за заг. ред. І. Ф. Прокопенка, С. Т. Золотухіної. Харків : Щедра садиба плюс, 2015. Вип. 47. С. 14–24.
8. Довідник діагностичних критеріїв DSM-5 від американської психіатричної асоціації / пер. з англ. О. Лисак, М. Прокопович. Львів : Галицька Видавнича Спілка, 2023. 536 с.
9. Засенко В. В. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : монографія. Вінниця : Самміт-Книга, 2009. 272 с.

10. Ілляшенко Т. Проблеми впровадження інклюзивного навчання дітей з ООП в Україні. *Acta Paedagogica Volynienses*. 2021. Т. 17. № 2. С. 58–66.
11. Кісіль З. Р., Швець Д. В. Мотивація діяльності людини : навч. посіб. у схемах, таблицях, коментарях. Одеса : ОДУВС, 2023. 154 с.
12. Коваль В. Психолого-педагогічна адаптація дітей з особливими освітніми потребами до навчання в умовах інклюзивного закладу освіти : магістерська робота освітнього ступеня магістр за спеціальністю 016 Спеціальна освіта / В. Коваль ; наук. кер. А. Бровченко. Харків, 2023.
13. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Інклюзивна освіта від основ до практики: монографія. Київ : «Атопол», 2016. 152 с.
14. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Інклюзія: покроково для педагогів: навчально-методичний посібник (Серія «Інклюзивна освіта»). Київ, 2023. 232 с.
15. Кочарян О. С., Фролова Є. В., Павленко В. М. Структура мотивації навчальної діяльності студентів : навчальний посібник. Харків, 2011. 40 с.
16. Лавринюк О., Кириченко В. Мотивація до навчальної діяльності: аналіз сучасних теорій. *Журнал соціальної та практичної психології*. 2023. № 1. С. 34–39.
17. Легін В. Б. Рефлексивні вміння у навчальній діяльності молодших школярів. *Молодий вчений*. 2018. № 10 (62). С. 73–77.
18. Маляр Л. В., Ваколя З. М. Особливості мотивації учнів до навчальної діяльності. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова Випуск 82'2021 Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. С. 102–107.
19. Микитюк С. О., Микитюк С. С. Мотивація початкової діяльності як ресурс освітнього процесу. *Збірник наукових праць Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*. 2021. № 76. Т. 2. С. 121–126.
20. Митник О., Манзер С., Цілик С. Теоретико-методичні засади становлення успішної в соціумі особистості під час навчально-виховного процесу в ЗНЗ. *Рідна школа*. 2017. № 1–2. С. 36–40.
21. Мотивація як фактор успіху навчальної діяльності / Харк. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди, наукова бібліотека ; уклад. : Грущенко С. І. ; відп. ред. Коробкіна О. Г. Харків : ХНПУ, 2019. 40 с.

22. Муренець Л. С. Підвищення мотивації навчання дітей з особливими освітніми потребами. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія* : зб. наук. праць. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. Вип. 26. С. 155–160.

23. Ніколенко Л., Радченко О. Розвиток навчальної мотивації дитини з особливостями розвитку в інклюзивному середовищі. *SWorld Journal*. 2023. 3 (18-03). С. 79–86.

24. Овчаренко М. С., Юрченко Г.П. Шляхи формування мотивації успіху до навчання в учнів 1 класу з особливими освітніми потребами в інклюзивному просторі. *Norwegian Journal of development of the International Science*. 2021. 59 (2). С. 32–35.

25. Павлюченко Т., Хомутова Я. Як мотивувати дітей до пізнання природи. *Дошкільне виховання*. 2018. № 4. С. 8–10.

26. Прохоренко Л. Психокорекція мотивації дітей із когнітивними порушеннями. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2020. Т. № 91. С. 75–85.

27. Рібцун Ю. В. Ширшає коло друзів. Рівні права, рівні можливості, кроки до успіху. К. : ТОВ «Поліпринт», 2021. 64 с.

28. Рібцун Ю. В. Заїкання: підтримка дитини з особливими мовленнєвими потребами в освітньому середовищі : навч.-метод. посіб. К. : ФОП Цибульська В. О., 2023. 272 с.

29. Рібцун Ю. В. Програма з корекційно-розвиткової роботи «Корекція розвитку» для 1-4 класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для осіб з тяжкими порушеннями мовлення. К. : Видавець Цибульська В. О., 2024. 198 с.

30. Савченко О. Я., Бібік Н. М., Мартиненко В. О., Цимбалару А. Д., та ін. Організаційні форми навчання у початковій школі : посібник. К. : Педагогічна думка, 2017. 423 с.

31. Скрипник А. Ю., Михайлик А. О. «Мотивація» і «мотив» як засіб психолого-педагогічної активізації учнів. *Соціальна робота та психологія: освіта і наука*. Випуск 2/2023. С. 32–37.

32. Терещук Г. Індивідуалізація навчання в контексті ідей концепції нової української школи. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім Володимира Гнатюка. Серія : Педагогіка*. 2017. № 2. С. 6–16.

33. Трачук Н.М. Позитивне ставлення до навчання як мотив учіння дітей з особливими освітніми потребами. *Актуальні проблеми педагогіки початкової школи в контексті освітньої реформи: зб. наукових праць / укл. Поясик О. І., Слипанюк О. В., Ковальчук М. П. Івано-Франківськ : НАІР, 2021. С.174–177.*

34. Трикоз С.В., Блеч Г.О. Дитина з порушеннями інтелектуального розвитку. Харків : Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2018. 40 с.

35. Формування мотивації навчання дітей з особливими освітніми потребами : збірка методичних рекомендацій. Освітній портал «Всеосвіта», «На Урок». 2023–2024. URL: <https://vseosvita.ua/library/osoblivosti-formuvanna-motivacii-do-navcanna-v-ditej-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami-394880.html> (дата звернення: 10.10. 2025).

36. Формування та корекція мотивації учіння молодших школярів. Ігри і вправи, які сприяють покращенню мотивації навчання. <https://naurok.com.ua/formuvannya-ta-korekciya-motivaci-uchinnya-molodshih-shkolyariv-igri-i-vpravi-yaki-spriayut-pokraschennyu-motivaci-navchannya-4632.html> (дата звернення: 10.10. 2025).

37. Халько М.С. Характеристика мотиваційного компоненту навчальної діяльності молодшого школяра. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 12: Психологічні науки*. 2018. Випуск 7 (52). С. 150–156.

38. Шищенко В.О. Шляхи формування позитивної навчальної мотивації молодших школярів в умовах активного навчання. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітніх школах*. 2017. Вип. 55. № 108. С. 475–481.

39. Чорней І. Д. Психологічні аспекти розвитку мотивації молодшого школяра у навчальному процесі. *Нова педагогічна думка*. 2014. № 4 (80). С. 163–165.

ДОДАТКИ

АДАПТОВАНІ ІНСТРУМЕНТИ ДЛЯ ДІАГНОСТИКИ НАВЧАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ ДІТЕЙ З ООП

1. Анкета для вчителя (спостереження за навчальною поведінкою дитини з ООП)

Мета: визначити провідний тип мотивів (пізнавальні / соціальні / зовнішні), рівень активності й емоційного ставлення до навчання.

Метод: експертне оцінювання педагогом за 4-бальною шкалою.

Група: діти з інтелектуальними порушеннями, ЗПР, аутизмом, тяжкими порушеннями мовлення.

№ Показник поведінки	1	2	3	4
1. Виявляє інтерес до нових знань (ставить запитання, прагне пояснень)	☐	☐	☐	☐
2. Прагне виконати завдання самостійно	☐	☐	☐	☐
3. Реагує позитивно на похвалу, заохочення	☐	☐	☐	☐
4. Зберігає увагу під час пояснення нового матеріалу	☐	☐	☐	☐
5. Виявляє інтерес до успіхів інших дітей	☐	☐	☐	☐
6. Ініціює діяльність без нагадування	☐	☐	☐	☐
7. Уникає завдань, якщо стикається з труднощами	☐	☐	☐	☐
8. Просить допомоги лише після спроби вирішити завдання самостійно	☐	☐	☐	☐
9. Демонструє задоволення від досягнення результату	☐	☐	☐	☐
10. Уникає конфліктів, виявляє доброзичливість у груповій роботі	☐	☐	☐	☐

Оцінювання:

1–2 бали – низький рівень мотивації (зовнішня, ситуативна);

3 бали – середній (соціальна орієнтація);

4 бали – високий (внутрішня, пізнавальна).

СПРОЩЕНА АНКЕТА-ГРА ДЛЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІЗ ЗПР АБО ТПМ

Мета: виявити емоційне ставлення до навчання, розуміння значення шкільної діяльності.

Метод: інтерв'ю з елементами гри (використання карток-символів).

Інструкція: дитині пропонують вибрати одну з трьох карток (усміхнене, нейтральне, сумне обличчя) після кожного запитання.

Запитання:

1. Чи подобається тобі ходити до школи?
2. Коли ти щось не розумієш – що робиш?
3. Як ти відчуваєш себе, коли тебе хвалить учитель?
4. Що ти робиш, коли завдання здається складним?
5. Яке завдання тобі найбільше подобається?
6. Чи любиш ти працювати в групі з іншими дітьми?
7. Чи радієш ти, коли добре виконуєш роботу?

Обробка:

- більшість позитивних відповідей → внутрішня мотивація переважає;
- нейтральні / змішані → ситуативна мотивація;
- переважно негативні → низький рівень навчальної мотивації.

**«СХОДИНКИ УСПІХУ»
(ДЛЯ ДІТЕЙ З АУТИЗМОМ АБО ТРИВОЖНІСТЮ)**

Мета: візуально відстежити динаміку мотивації та самооцінки успіху.

Матеріал: плакат або індивідуальна картка з 5 сходинок.

Інструкція: після кожного уроку (або дня) дитина ставить позначку/стікер на сходинці, яка відповідає її відчуттю:

«Було дуже важко, не вдалося»

«Трохи важко, але старався»

«Справився з допомогою»

«Майже все зробив сам»

«Було цікаво, усе вдалося!»

Інтерпретація: фіксується тенденція підвищення або зниження позицій у динаміці.

Особливість: не порівнюється з іншими учнями, лише з попередніми результатами самої дитини.

ЧЕК-ЛИСТ ДЛЯ БАТЬКІВ (ОЦІНКА МОТИВАЦІЇ ВДОМА)

Мета: отримати додаткову інформацію про навчальну мотивацію дитини поза школою.

Заповнюють: батьки/опікуни (за бажанням, анонімно).

Зразок чек-листа:

Питання	Так	Частково	Ні
1. Дитина розповідає про шкільні події з цікавістю	☐	☐	☐
2. Виявляє бажання виконувати домашні завдання	☐	☐	☐
3. Прагне бути схваленою вчителем	☐	☐	☐
4. Уникає шкільних розмов, якщо щось не виходить	☐	☐	☐
5. Радіє, коли отримує похвалу або оцінку	☐	☐	☐
6. Прагне навчитися новому самостійно	☐	☐	☐
7. Часто просить допомоги без спроби зробити сам	☐	☐	☐

Інтерпретація:

Переважаю «Так» → висока мотивація;

Багато «Частково» → середня;

Переважаю «Ні» → низька мотивація, потреба у додатковій підтримці.

КОРОТКИЙ СПОСТЕРЕЖНИЙ ПРОТОКОЛ (ДЛЯ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА / ІРЦ)

Мета: фіксувати поведінкові прояви навчальної активності протягом тижня.

Спостерігає: психолог або асистент учителя.

Фрагмент таблиці:

День	Завдання	Рівень уваги	Реакція на труднощі	Звернення по допомогу	Емоційна реакція	Підсумок
Пн	Математика	висока / середня / низька	/ долає / уникає	/ адекватне часте	/ позитивна / нейтральна / негативна	/ ...
Вт	Читання

Перевага: дозволяє об'єктивно простежити динаміку поведінкових реакцій, що свідчать про мотиваційні зрушення.

АНКЕТА САМООЦІНКИ ДЛЯ ПІДЛІТКІВ З ЛЕГКИМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Мета: визначити домінуючі мотиви та ставлення до навчання.

Форма: запитання з вибором варіантів відповіді.

1. Коли я навчаюся, я хочу:
 - а) дізнатися нове;
 - б) щоб мене похвалили;
 - в) просто закінчити завдання.
2. Якщо я не розумію тему:
 - а) прошу пояснити ще раз;
 - б) здаюся;
 - в) шукаю відповідь самостійно.
3. Мені приємно, коли:
 - а) я сам зміг зробити правильно;
 - б) мене хвалить учитель;
 - в) мене не змушують вчитись.
4. Найбільше мені подобається:
 - а) працювати з друзями;
 - б) дивитись відео/картинки;
 - в) писати або рахувати.

Підрахунок:

Якщо переважають відповіді

«а» → внутрішня мотивація;

«б» → соціальна;

«в» → зовнішня або знижена.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА КАРТА МОТИВАЦІЙНОГО ПРОФІЛЮ (ДЛЯ УЗАГАЛЬНЕННЯ)

Використовується для систематизації даних за результатами діагностики (для ІРЦ або педагогічного консилиуму).

Компонент мотивації	Рівень	Прояви	Рекомендовані підтримки	стратегії
Пізнавальний інтерес	високий / середній / низький	...	Залучення до дослідів	проєктів,
Емоційне ставлення	Ситуації успіху, схвалення	
Соціальні мотиви	Групова взаємодопомога	робота,
Вольові зусилля	Поступове завдань	ускладнення
Самооцінка	Підтримка через рефлексію, похвалу	

□

ПРИКЛАДИ ПРАКТИЧНИХ ЗАВДАНЬ ТА ВПРАВ ДЛЯ СТИМУЛЯЦІЇ МОТИВАЦІЇ (ЗА КАТЕГОРІЯМИ)

Нижче наведено приклади завдань, що можуть використовуватися для стимуляції мотивації у відповідних групах учнів:

Порушення зору: тактильні пазли, аудіальні квести, завдання «знайди помилку» за аудіодиктуванням (9).

Порушення слуху: проєкти з візуальною презентацією результатів, створення інфографіки, вправи з читанням по губах та презентацією результатів у малій групі (4).

Інтелектуальні порушення: серія коротких практичних завдань з наростаючою складністю, візуальні треки прогресу, токен-система за досягнення (5).

РАС: навчальні завдання, пов'язані з інтересами учня, візуальні розклади, соціальні історії для розуміння очікувань (3).

Рухові порушення: адаптовані комп'ютерні вправи, ролі у груповій діяльності, що не вимагають фізичної мобільності (9).

Мовні порушення: мультимодальні завдання для вираження думки (малюнок + коротка фраза), диференційовані мовленнєві вправи (11).

ЕВД: «контракти успіху», короткі цілеспрямовані завдання з негайною похвалою, тренінги з регуляції емоцій (8).